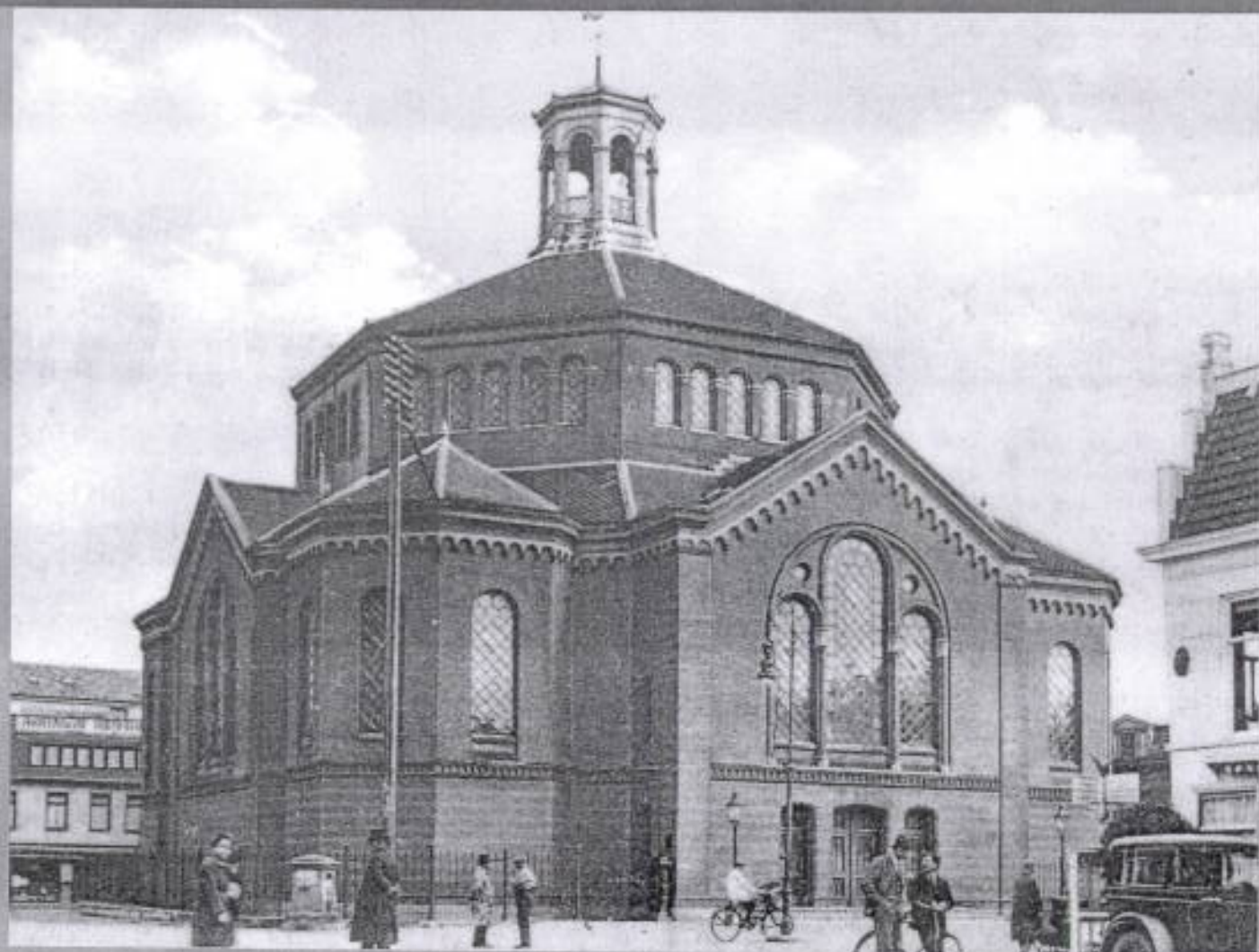

Nummer 8 Maart 1999

Vereniging Historisch Purmerend

Vereniging Historisch Purmerend

v/h Oudheidkamer van Purmerend
opgericht 26 maart 1942

Correspondentieadres:
Postbus 571
1440 AN PURMEREND

Bestuur:

Voorzitter:	C. van der Linden	0299 - 423 146
Secretaris:	A. Joosten	0299 - 423 315
Penningmeester:	J. Korver	0299 - 648 818
2 ^e Secretaris:	mw. G. Platell-Hoogland	0299 - 471 689
Ledenadministratie:	mw. M. de Boer-Schouw	0299 - 428 964
Historicus:	B. de Lange	0299 - 431 294
Bestuurslid:	H. Meines	0299 - 666 888
Bestuurslid:	F. Beijert	0299 - 432 052

Ledenadministratie: M. de Boer-Schouw
Goudenregenstraat 75
1441 HG Purmerend

Redactie: G. Platell-Hoogland
Jasmijnstraat 48
1441 JX Purmerend

Namens de *Vereniging Historisch Purmerend* hebben zitting in het bestuur van het *Purmerends Museum*.

S. Rem
vacature
P. Buurmans

Postbank: 311.95.43
Bank ING: 68.19.13.002
t.g.v. penningmeester van de *Vereniging Historisch Purmerend*.

Verenigingsruimte in *De Ark*,
Wilhelminalaan 1, Purmerend, 2^e verdieping, er is een lift.
Elke EERSTE dinsdag van de maand, (april, mei, oktober, november en december) open van 20.00 tot 22.00 uur.

Foto omslag
De Nicolaaskerk aan de Kaasmarkt.
(ansichtkaart uit verzameling van Ber de Lange)

Vormgeving periodiek en lidmaatschapskaart:
H&R Grafisch Serviceburo bv, Purmerend.

VAN DE REDACTIE

Het eerste nummer van het verenigingsblad in 1999 ligt voor u. Met een grote verscheidenheid aan onderwerpen over de geschiedenis van Purmerend. Alle verhalen zijn geschreven met liefde voor de historie van de marktstad. Wij zijn blij dat zij nu zijn vastgelegd in ons periodiek. Wij hopen dat het voor sommigen van u aanleiding is zelf eens in de pen te klimmen of achter de computer te gaan zitten. Graag ontvangen wij het verslag van uw studie van een onderwerp uit de geschiedenis van Purmerend. Maar onze lezers waarderen ook persoonlijke herinneringen die inmiddels aan het papier zijn toevertrouwd. Wij hopen dat u opnieuw met interesse en plezier het verenigingsblad leest en stellen het zeer op prijs van u te weten wat u van de onderwerpen en het periodiek vindt.

De redactie,
Fred, Marian en Gerda

VAN DE VOORZITTER

Het gaat goed met de vereniging, inmiddels zijn we weer fors gegroeid. We zijn het 1250ste lid reeds gepasseerd en hopen in september weer een diavoorstelling te geven in theater *De Purmaryn* en dan het 1500ste lid te mogen begroeten.

De inloopavond in onze verenigingsruimte in *De Ark* is voortaan alleen op de EERSTE dinsdag van de maand.

De diavoorstellingen worden goed bezocht. Ook de middagvoorstellingen op zondag zijn een succes en het bestuur heeft veel positieve reacties ontvangen.

Donderdag 25 maart is de jaarvergadering 1999. Het bestuur rekt op uw komst.

Rest ons nog twee diavoorstellingen en een wandeltocht voor het zomerreces.

Met vriendelijke groet,
Cees van der Linden

VOORSTELLING VHP IN THEATER DE PURMARYN

7 september 1998: meer dan 1.000 leden!

Maandag 7 september 1998 vertoonde de *Vereniging Historisch Purmerend* op verzoek van de *stichting Purmerend Marktstad* in theater *De Purmaryn* dia's over de geschiedenis van Purmerend. Bestuurslid Ber de Lange had een interessante en verrassende serie dia's samengesteld. Honderden dia's waren te zien op een groot doek op het podium van de grote zaal. Ber gaf bij elke dia een korte toelichting en gaf blijk van zijn grote kennis van zaken. Vele malen liet de uitverkochte zaal merken dat ze mensen, gebeurtenissen of situaties op de dia's (her)kenden.

Nagenoeg alle plaatsbewijzen waren al in de voorverkoop verkocht! Tientallen leden van de VHP en niet-leden die de voorstelling wilden bijwonen, moesten teleurgesteld naar huis terugkeren. De fantastische opkomst leidde tot het bijkomende voordeel dat de *Vereniging Historisch Purmerend* van de *stichting Purmerend Marktstad* een cheque van f 1.665,50 heeft ontvangen.

STICHTING PURMEREND MARKTSTAD

De *stichting Purmerend Marktstad* vroeg de VHP in het kader van de Nazomerfeesten 1998 een diavoorstelling te ver-

zorgen met de wens én verwachting de vereniging die avond het duizendste lid te laten noteren. En dat lukte ruimschoots! De VHP boekte die avond 129 nieuwe leden en kwam op 1.009 leden. Het duizendste lid is de heer W. Zeekant uit Oosthuizen, het 999ste lid de heer S.P. Oly en het 1.001^{ste} lid mevrouw G.J. Kuiper-de Bruijn.

Tijdens de kortebaandraverij donderdag 10 september 1998 gaven 141 bezoekers zich op als lid. Zondag 13 september noteerden wij tijdens de cultuurmarkt nog eens 13 leden. In een week groeide het ledental van 880 naar 1.163. Het jongste lid is voor zover bekend de in 1986 geboren Ruben van de Ven uit Purmerend.

Eind januari 1999 telt de vereniging ruim 1.250 leden!

Het voltallig bestuur: van links naar rechts Bert Joosten, Marian de Boer, Gerda Platell, Fred Beijert, Henk Meines, Cees van der Linden, John Korver en Ber de Lange.

COMPUTER

Dat is hem: de broodnodige PC voor de redactie van het verenigingsblad, de ledenadministratie en het andere werk waar een computer inmiddels onmisbaar voor is. Het VSB fonds maakte de aanschaf mogelijk, waar het bestuur natuurlijk zeer blij mee is. Ook leverancier *Programming Systems* uit Purmerend steunde de VHP door voor een scherpe prijs te leveren en sponsoring van een deel van de benodigde software, waaronder een mooi programma voor de leden- en financiële administratie. Wij verwachten op deze PC nog vele plannen en ideeën te verwezenlijken, hierbij denken wij onder meer aan het inventariseren van onze ansichtkaartencollectie, foto's en boeken. Op de foto ziet u Mark Lukic van *Programming Systems*.

Leden hebben gratis toegang op vertoon van hun lidmaatschapskaart. Anderen betalen een bijdrage van f 4,- per voorstelling.

Eventuele wijzigingen worden in de kranten bekend gemaakt.

MAANDAG 22 MAART 1999

*aanvang 20.00 uur, in het raadhuis
aan de Kaasmarkt*

Organist Jan Jongepier vertelt over de orgels in Purmerend, over het heel bekende Garrelsorgel maar ook over minder bekende orgels. Hij speelt op het orgel in het raadhuis aan de Kaasmarkt.

**!!DEZE AVOND
IS IN HET
VOORMALIG
RAADHUIS
AAN DE KAAS-
MARKT!!**

U weet waarschijnlijk dat het voormalig raadhuis niet zo groot is, vol is vol!

WOENSDAG 21 APRIL 1999

aanvang 20.00 uur, in Concordia

Door omstandigheden is deze voorstelling verplaatst van dinsdag 20 naar woensdag 21 april 1999.

Dia's van de stadsfeesten van 1910 en 1960 en de marktfeesten van 1934 en 1984.

Een 'feestelijke' avond door Ber de Lange.

Deze diavoorstelling is mede mogelijk door Bouwfonds Nederlandse Gemeenten.

ZONDAGMIDDAG 16 MEI 1999

nieuwe puzzelwandeltocht

Een nieuwe puzzelwandeltocht met vele vragen en een aantal prijzen. U kunt beginnen tussen 13.30 en 15.00 uur. Het vertrekpunt is Concordia aan de Koemarkt.

Bouwfonds **Woningbouw**

Tel.: 023-530 66 30

**BOUWFONDS VANDAAG,
RUIJTE VOOR MORGEN**

LIDMAATSCHAP

Het lidmaatschap kost f 20,- per kalenderjaar, méér overmaken mag natuurlijk. Wanneer u vóór 1 juli 1999 lid wordt betaalt u f 20,- en ontvangt u 2 verenigingsbladen in 1999. Wanneer u ná 1 juli lid wordt, betaalt u f 10,- en ontvangt u 1 verenigingsblad.

Eerdere uitgaven van het verenigingsblad (indien nog voorradig) kunt u kopen voor f 5,- per stuk. Neemt u contact op met Marian de Boer.

Op vertoon van de lidmaatschapskaart 1999 heeft u gratis toegang tot alle dia- en filmvertoningen en lezingen van de VHP en gratis toegang tot alle

tentoonstellingen in het *Purmerends Museum* aan de Kaasmarkt.

U bent elke eerste dinsdag van de maand (van 20.00 tot 22.00 uur) van harte welkom in de verenigingsruimte in *De Ark* aan de Wilhelminalaan 1. In juni, juli, augustus en september is de verenigingsruimte niet open op de dinsdagavond.

JAARVERGADERING

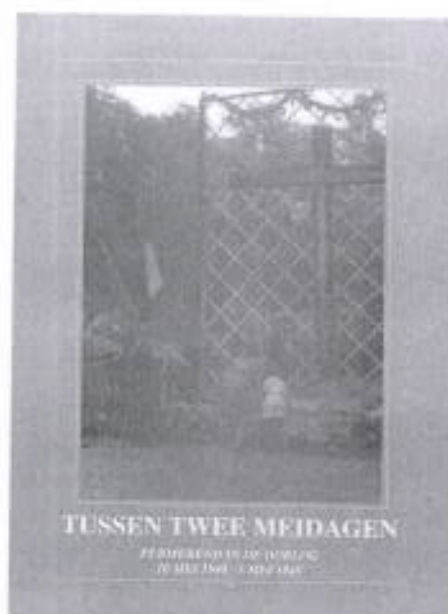
U ontvangt bij dit blad een uitnodiging voor de Algemene Ledenvergadering op donderdag 25 maart 1999 met het verslag van de jaarvergadering 1998, het financieel verslag over 1998 en de begroting 1999.

*lidmaatschapskaart
1999*

MATERIAAL UIT DE TWEDE WERELDOORLOG

Vrijdag 5 mei 2000 is het 55 jaar geleden dat Nederland door geallieerde troepen is bevrijd. Na vijf jaar bezetting was er weer vrijheid. Ook Purmerenders en Purmerend hebben geleden onder de oorlogssituatie. Maar, de Purmerenders beleefden de oorlog niet allemaal hetzelfde of even intensief.

Een uitgave (1995) van de VHP

Het aantal Purmerenders dat de oorlog heeft meegemaakt en er over kan vertellen neemt af. Hun herinneringen moeten op schrift, om nooit te vergeten hoe de periode is ervaren en hoe het is geweest. Niet alleen herinneringen aan verzet en collaboratie, maar ook of misschien wel vooral aan het dagelijkse leven in Purmerend in die tijd. Ook herinneringen aan de periode ervoor en de jaren erna (de crisisjaren en de wederopbouw) zijn belangrijk, als voorbode en gevolg van de oorlog. Schriftelijk materiaal, foto's en/of film bevestigen en versterken de herinneringen van het geheugen.

De Vereniging Historisch Purmerend heeft vanzelfsprekend veel aandacht voor de recente geschiedenis. Belangrijk in die geschiedenis is de Tweede

Wereldoorlog in de marktstad. De bijzondere herdenking in 2000 wil het bestuur dan ook aangrijpen om materiaal te presenteren dat nog niet eerder is gepubliceerd. Daarom hebben wij uw hulp nodig.

Heeft u zelf nog materiaal (denk bijvoorbeeld aan kranten, dagboeken, foto's, films, gebruiksvoorwerpen) uit de oorlogsjaren, laat het de vereniging dan weten. Materiaal van het dagelijks leven uit die periode is zeer welkom. Het materiaal mag u vanzelfsprekend

houden, maar graag kopiëren wij het of maken er een foto van.

Denkt u materiaal te hebben, neem dan contact op met Fred Beijert, telefoonnummer 432 052 of stuur een briefje naar de postbus van de vereniging. Wij hopen samen met leden van de vereniging genoeg nieuw materiaal te verzamelen over Purmerend in de oorlogsjaren, zodat wij - in overleg met de eigenaar van het materiaal - met publicatie ervan de herinnering aan die ingrijpende periode vastleggen voor geïnteresseerden en het nageslacht.

BEZOEKERS 1998

Het zal u duidelijk zijn dat met de enorme ledengroei ook het aantal bezoekers aan de diavoorstellingen fors is toegenomen. De soms erg grote belangstelling leidde ertoe dat het bestuur ook diavoorstellingen hield op zondagmiddag. Inmiddels hebben we twee middagvoorstellingen gehad en deze zijn ook zeer druk bezocht.

Hieronder de cijfers:

Onderwerp	Datum	Aantal bezoekers		
		Leden	Niet-Leden	Totaal
Molens door L. Witteman/J. Kemper	22.1.98	88	18	106
Bedrijven en winkels door B. de Lange	11.2.98	226	25	251
Purmerade en haar geschiedenis door F. Ryan	17.3.98	46	3	49
Straatbeelden zestiger jaren door H. Meiner	16.4.98	234	19	253
Post in Waterland door J. Dehé	30.9.98	103	4	107
NACO door P. Kemper	26.10.98	223	55	278
Bedrijven en winkels deel II door B. de Lange	19.11.98	161	17	178
Bedrijven en winkels deel II door B. de Lange	22.11.98 (zondagmiddag)	100	31	131
Gemeentelijke Monumenten door J. van der Lee	15.12.98	68	9	77
	Subtotaal	1249	181	1430
Puzzelwandeltocht	24.5.98	?	?	192
Een geschiedenis van Purmerend in De Purmaryn door B. de Lange	7.9.98	?	?	550
	Totaal	1249	181	2172

Melkfabrieken in Purmerend

Ber de Lange

In Purmerend zorgde een aantal melkfabrieken voor de verwerking van melk tot consumentenproducten. Tientallen Purmerenders verdienden hun boterham bij bedrijven als Arcadia, Hollandia en de VAMI. De geschiedenis van deze melkfabrieken is echter nog niet eerder op papier gezet. Naast genoemde bedrijven zijn er nog enkele kleine melkfabrieken geweest. Twee in de Hoornsebuurt en een aan de Kaatjessteeg. Daarover zijn te weinig gegevens bekend om een beschrijving te maken.

ARCADIA

In 1890 is op Rotterdams initiatief in Purmerend een fabriek voor gecondenseerde melk, de *NV Arcadia* opgericht. Omdat melktransport in die tijd grotendeels over het water ging, werd gekozen voor een terrein aan de Jaagweg langs het Noordhollands kanaal, toen nog net buiten de stad. Het kapitaal bestond uit 200 aandelen van f 1.000,- verdeeld over 33 aandeelhouders. Naast de fabrieksgebouwen werd voor directeur J.D.C. Wap Steenberg uit Rotterdam een woning gebouwd. Melkfabriek *Arcadia* ging open in juni 1891. Een hinderwetaanvraag geeft aan dat de fabriek werk gaf aan '... 46 man personeel, 1

vrouw personeel en 19 jongens'. De *NV Arcadia* heeft het zakelijk niet lang kunnen bolwerken. Het bedrijf is op 28 februari 1894 overgenomen door een daarvoor opgerichte Purmerendse commanditaire vennootschap *The Anglo Dutch Company Purmerend*. De nieuwe firma nam niet alleen de fabriek, maar ook de naam over. Op een reclameplaatje van *Arcadia* staat over gecondenseerde melk: 'Deze melk bereid uit de zuiverste koemelk, getrokken uit de vruchtbaarste en rijkste polders die in Holland te vinden zijn, is geheel vrij van bacteriën en verdere schadelijke stoffen, en kan in alle opzichte de gewone melk vervangen; bijzonder aan te bevelen voor scheepsgebruik, hospitalen, reizigers etc. maar spe-

ciaal voor kinderen als zijnde het meest onschadelijk kindervoedsel wegens gelijkmatige kwaliteit en uiterst licht verteerbaar'. Ook dit bedrijf kon de exploitatie van de condensmelk- en melkfabriek niet rendabel maken. Dit kwam door de concurrerende condensmelkindustrie *Hollandia*. In 1896 werd het bedrijfscomplex te koop aangeboden.

HOLLANDIA

Het was de concurrerende *Hollandsche Fabriek van Melkproducten en Voedingsmiddelen Hollandia* die *Arcadia* overnam. De *NV Hollandia* met hoofdvestiging in Vlaardingen, had diverse fabrieken in het land. Alle strategieën, hinderwet- en bouwaanvragen zijn altijd vanuit Vlaardingen gedaan. Op 1 oktober 1896 werd Dirk Vas Visser de eerste directeur. Na de overname was er een bloeitijd voor deze melkfabriek. Het gebouwencomplex werd aanzienlijk uitgebreid en de productie steeg. Bij *Hollandia* werkten rond 1900 zo'n 120

Fraaie opname van rond 1920 van het vooraanzicht van Hollandia. Het vervoer ging toen grotendeels per boot en paard en wagen. Ook werden er zuivelproducten per stoomtram vervoerd. De tram had een aparte laad- en los gelegenheid op het terrein.

(foto: mevrouw T. Rozemeijer-Hemsbergen)

mensen. De stad profiteerde ervan. Er moesten huizen worden gebouwd voor het personeel. Dat gebeurde vanaf 1902 in de toenmalige Zuiderpolder, vooral in de Vooruitstraat. Zo ontstond er ook een verenigingsleven, onder meer een scherm- en gymnastiekvereniging. *Hollandia* had vroeger naast en achter zijn fabriek een eigen veestapel; deze bestond uit, zoals een prentbriefkaart aangeeft, Lakenvelders. Dat het *Hollandia* in de beginjaren goed gaat, bewijst de gemeentelijke vergunning van 22 april 1898 om een verdieping te bouwen op het hoofdgebouw. De directeurswoning kreeg er in 1899 ook een verdieping op. Onder de voorwaarde '... dat de omtrekkende geen mindere zwaarte mogen verkrijgen dan één steen, en de fundering van gemeentewege worde onderzocht'. Door de verdieping en de ruime serre met dakoversteden aan de voorzijde kreeg het pand het aanzien van een fraaie villa in chaletstijl. Vanaf de weg gezien rechts van de fabriek werd in 1911 een werkplaats met twee garages gebouwd, meer bekend onder de naam 'smederij'.

Directeur Vas Visser kreeg bij zijn afscheid op 1 juli 1913 van het personeel een fraai ingelijst tegeltabelau van circa 75 bij 100 centimeter aangeboden. Op het tegeltabelau waren de villa en de melkfabriek afgebeeld, gezien vanaf de overkant van het kanaal.

Dit tegeltabelau zag ik in 1977 voor f 9.500,- te koop staan bij Focke & Meltzer in de Kalverstraat in Amsterdam. Ik heb nog bij de gemeente gepleit voor aankoop, maar die vond het te duur. Later hoorde ik dat het tegeltabelau door een Amerikaan was gekocht.

WATERSNOODRAMP 1916

De tweede directeur, van 1913 tot 1920, was H.W. Witte. Hij kreeg tijdens zijn directeurschap te maken met de watersnoodramp van 1916. Op 14 januari van dat jaar brak tijdens een springvloed de Zuiderzeedijk op diverse plaatsen door. Het veengebied van Waterland, inclusief de marktstad en *Hollandia*, kwamen daardoor onder water te staan. Met man en macht probeerde men het water uit de stad en de Zuiderpolder te krijgen. De directeur stelde een grote pomp beschikbaar om water in het Noordhollands kanaal te pompen, omdat het voor *Hollandia* van belang was schade te beperken en zo snel mogelijk weer melk te kunnen verwerken. Op 18 februari brak door een noordwester storm de zogenoemde 'kistdam' bij de *Hollandiafabriek* door. De stad en de Zuiderpolder kwamen toen voor de tweede maal onder water te staan. Ruim een maand later, op 22 maart, waren de stad en Zuiderpolder bevrijd van de wateroverlast. Het personeel van *Hollandia* kon toen

de fabriek gaan schoonmaken. De wateroverlast bezorgde *Hollandia* een kostenpost van f 100.000,-, een groot bedrag in die tijd. In de zijgevel van de villa zit een gedenksteen van de watersnood van 1916. Deze steen geeft aan dat het water daar ruim een meter hoog heeft gestaan.

Het magazijn langs de Hyacintestraat is, volgens een tekening van het tekenbureau *Hollandia Vlaardingen* gebouwd in 1919. Op de tekening is te zien dat de loods heel goed was gefundeerd, want het geeft aan dat de palen geslagen moesten worden op h.o.h. 100 centimeter. Dat moest ook wel, want het magazijn was voor de buffervoorraad condensmelk.

JAREN TWINTIG EN DERTIG

De volgende directeuren waren Ir. H. Tijdens van 1920 tot 1934, J. van Dijk van 1934 tot 1940 en vanaf 1940 A. Visser. De *Hollandiafabriek* was in die periode als economische motor het belangrijkste bedrijf voor Purmerend. Voornaamste product was het inblikken van gecondenseerde melk. Voor 500 liter gecondenseerde melk was 15.000 liter melk en 2.000 kilo suiker nodig. Van de kocienmelk ging zo'n 88 procent als water het kanaal in. De blikjes werden gemaakt in de 'blikwerkerij' van de fabriek. Voor de productie van gecondenseerde melk was veel melk nodig, die grotendeels kwam van de melkvechouders uit de regio Waterland. In de jaren twintig werd vanuit de melkontvangst van *Hollandia* in 't Zand (onder Den Helder), melk per boot naar Purmerend gebracht. Deze was eigendom van *Hollandia* met als schipper Cor Hartog, naderhand melkboer in de Westerstraat. Hartog deed ook het onderhoud van de boot. Hij was zo trots op 'zijn' boot dat alles (koperwerk etcetera) glom. Daarom nodigde de directeur hem een keer uit op kantoor en betaalde hem per week een rijksdaalder meer loon, wat Hartog aan niemand mocht vertellen. Later werd de melk per auto opgehaald. Naast gecondenseerde melk in blik produceerde de fabriek veel andere zuivelproducten zoals dagmelk, karnemelk, vla, room en roomboter.

Achterzijde van de *Hollandia* melkfabriek in 1908

De meeste personeelsleden werkten in de zuivelproductie. Een grote groep werkte echter op kantoor of in het onderhoudswerk. Hiervoor had *Hollandia* in Purmerend een eigen smederij, timmerwinkel, schilderswerkplaats en garage. Aardig in dit verband is dat Jo van Hemsbergen rond 1925 chauffeur was bij *Hollandia*. Een van zijn taken was directeur Tijdens rond te rijden langs de boeren om het melkgeld aan huis uit te betalen.

Eind jaren twintig ging het met de export van gecondenseerde melk minder goed. In 1929 werd contact gelegd met het Zwitserse *Nestlé* concern om tot samenwerking te komen. De wereldcrisis leidde echter als gevolg van een maatregel uit Vlaardingen in 1931 tot inkrimping van de Purmerendse vestiging van *Hollandia*. *Hollandia NV* had één eigen winkel in Purmerend aan de Hoogstraat 36. In 1934 bediende Hoogstra de klanten. De zaak werd in 1935 overgenomen door P. Hartog. De *Hollandiawinkel* is in het voorjaar van 1940 verplaatst naar Kaasmarkt 6. Tot de oprichting in 1955 van de slijtersvereniging van Purmerender melkhandelaren, heeft de *Hollandiawinkel* bestaan. Daarna heeft R. Nobel er zuivelproduc-

ten verkocht. Nu is het de winkel van het Kruidvat.

TWEDE WERELDOORLOG

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de omzet steeds kleiner. Omdat veel suiker nodig was, verbood de bezetter de productie van gecondenseerde melk. De fabriek heeft nog enige tijd melkpoeder gemaakt.

Op 9 december 1944 werd door verzetstrijders van de KP (knokploeg) Waterland een overval gepleegd op *Hollandia*. Op de suikerzolder vonden de leden van de KP zo'n 100 zakken suiker. De suiker werd vervoerd met melkauto's en bij verschillende adressen afgezet. Naderhand werd de suiker verdeeld onder ziekenhuizen, bejaardenhuizen en hongerige burgers. Als represaille voor de overval, haalde de Duitse bezetter drie politieke gevangenen uit de gevangenis aan de Weteringschans in Amsterdam en bracht ze met een melkboot naar Purmerend. Voor het hek van het Weezenland naast de fabriek, werden zij gefusilleerd. Op die plek is een herdenkingsmonument naar ontwerp van architect Jan Plas sr opgericht, met de namen

van de gefusilleerden er op. Jaarlijks op 4 mei is er de *stille tocht* naar dit monument.

UITBREIDINGEN EN AUTOMATISERING

Na de Tweede Wereldoorlog ging het weer goed met *Hollandia*. In eerste instantie als producent van zuivelproducten. De productie van gecondenseerde melk begon weer begin jaren vijftig, vooral voor export naar tropische landen en landen in oorlog, zoals Korea.

In 1951 werd F.M. Haagsma de zesde en tevens laatste directeur, met als adjunct-directeur S. Brouwer. In de jaren vijftig ging de melkfabriek over van kolen naar oliestook. Voor de bewoners van de Zuiderpolder betekende dit een einde aan de 'roetregen' uit de schoorsteen van *Hollandia*. Stoomketels in het ketelhuis zorgden voor alle stoom die nodig was voor het maken van gecondenseerde melk, steriliseren, verwarming en heet water voor schoonmaakwerkzaamheden.

De melkontvangst aan de achterzijde werd geautomatiseerd. Het met de hand legen van melkbussen, wegen en

Aan de achterzijde van de fabriek was de melkontvangst. Na de Tweede Wereldoorlog ging het vervoer al snel over op vrachtwagens. Deze waren veelal van particuliere ondernemingen en *Hollandia*.
(foto: Maarten Oortwijn)

Melkfabriek 'Purmerend'. Rechts de lorrie met melkbussen op het Tramplein. De steeg links is de Oude Sluis. Van links naar rechts mevrouw Stam, H. van Lingen (van het Heerenlogement), P. Velzeboer, N. van de Pouw en Ch. Stander. (foto: J. Velzeboer)

bemonsteren werd vervangen door de melk in ontvangstbakken te storten. De melk uit de bussen van één boer ging in één bak waaraan een weegschaal was gemonteerd, zodat in een keer het totale gewicht in kilo's kon worden genoteerd. De melk werd gecontroleerd door de melkcontroledienst Meba uit Amsterdam. Het interne vervoer van de grondstof melk en de zuivelproducten ging via leidingen. Laboranten controleerden niet alleen de kwaliteit van de melk en de zuivelproducten, maar berekenden ook de juiste hoeveelheid grondstoffen voor het bereiden van producten als vla enzovoort. *Hollandia* beschikte ook over een botermakerij met twee houten boterkarns met houten schoepen, waarvoor melk werd afgeroomd. Circa tien kilo boter werd verpakt in kartonnen dozen.

Om de productie te versnellen werd steeds verder geautomatiseerd. Hiervoor werden installaties/machines aangepast of vernieuwd. Ook de gebouwen moesten worden aangepast of uitgebreid. Omdat het onderhoudsteam van 14 mannen daarvoor te klein was, werden de Purmerendse bedrijven Fa. Moerbeek voor metaal, metselbedrijf Gebr. (Jan en Arend) Boom van de Zuidersteeg en timmerbedrijf Gebr. (Cees en

Tinus) Kuijt van het Venediën – ik werkte er in mijn jonge jaren, waardoor ik heel wat voetstappen heb gezet op het *Hollandia*complex – ingeschakeld.

In 1954 werd een nieuwe 'blikwerkerij' ingericht. Tijdens de productie van de blikjes was het altijd een hels kabaal. De blikplaten kwamen van Breedband, een onderdeel van Hoogovens. Het was een heel proces voor de blikjes steriel onder de vulmachine kwamen om gevuld te worden met gecondenseerde melk, waarna de blikjes naar de afdeling etiketteren en verpakken werden gerold. Voor de export waren er etiketten in vele soorten. In kistjes of dozen gingen de blikjes op pallets naar het magazijn aan de Hyacintenstraat. Vanuit deze loods gingen ze over de hele wereld, meestal via de Rotterdamse haven, maar ook wel via de Amsterdamse haven. Omdat over de export van suiker accijns (een belasting) moest worden betaald, kwamen er op exportdagen douaniers. Zij hadden op het terrein een zogeheten 'douanehokje' en namen steekproeven uit de dozen die voor export werden ingeladen. De douaniers deden onderzoek naar de juistheid van het opgegeven suikergehalte van de gecondenseerde melk.

In drukke tijden werd vroeg begonnen

en was tien uur werken per dag heel 'normaal'. Er was een werkvergunning voor 55 uur per man per week. In de topdagen waren er continudiensten. In die tijd, in de tweede helft van de jaren vijftig, werd het kantoor gemoderniseerd en in 1959 kwam er grote nieuwbouw, onder architectuur van Poldervaart. In deze *melkinrichting* kwam een complete productielijn van onder meer een flessenspoelmachine, kookketels, opslagtanks, vulmachines en sluitmachines voor bijvoorbeeld capsules en kroonkurken. De gevulde flessen werden in kratten gezet en stapels kratten werden bewaard in de koelcel. *Hollandia* Purmerend leverde alle melkproducten aan plaatselijke melkslijters en had een depot aan de Haarlemmerhouttuinen in Amsterdam.

NESTLÉ

In 1958 is *Hollandia* een volledige dochter van het Zwitserse Nestlé geworden. Kort na de overname ging het met *Hollandia* Purmerend minder. Begin jaren zestig werden daarom in Purmerend verpakkingswerkzaamheden voor de Maggi-fabriek (ook Nestlé) in Amsterdam gedaan. Op initiatief van de moedermaatschappij werd vanaf

1964/65 in Purmerend als Nederlandse vestiging van PROPLASTO (producent van plastic), onder meer plastic flesjes voor Maggi-aroma vervaardigd. Daarvoor werd de garage verbouwd.

De productie van gecondenseerde melk is in 1968 van Purmerend overgebracht naar de *Hollandiafabriek* in Bolsward. Tot in oktober 1970 werden in Purmerend alleen nog dagverse melkproducten gemaakt. In die maand werd die productie gecentraliseerd in het bedrijf te Oud-Gastel.

Het fabriekscomplex is in september 1971 voor f 1.500.000,- door de gemeente gekocht. Een aantal gebouwen en terreinen werd verhuurd en de directie Gemeentewerken had er zijn onderkomen. De vroegere smederij werd een onderkomen van *Jeugdstad*. Op het com-

la, die binnenkort op de gemeentelijke monumentenlijst komt en de oude smederij, waarin nu *Balletschool Louise* is gevestigd.

VAMI

Op de hoek Kanaaldijk/Melkweg stond de melkfabriek van de *Verenigde Amsterdamsche Melk Inrichtingen*, kortweg *VAMI*. Mevrouw Kamp-Koppes vertelde me indertijd dat deze voormalige melkfabriek gebouwd was als herenboerderij voor de familie Kamp. De gemeente gaf op 17 november 1911 een bouwvergunning af aan Pieter Kamp voor het oprichten van een woning met veestalling. Het ging om een langhuisboerderij met gebroken kap, met op de begane grond in de voorgevel vier hoge

gekend. De voordeur van de woning was in de zijgevel aan de Melkweg. Op 5 augustus 1918 verkoopt Kamp zijn boerderij en enkele percelen land voor f 52.000,- aan de *NV Verenigde Amsterdamsche Melk Inrichtingen* (*VAMI*). De familie Kamp, staat in de koopovereenkomst '...mocht er blijven wonen tot Mei 1919 en de bieten op het land waren niet in de koop begrepen'. Dit betekent dat daar niet altijd weilanden zijn geweest. De *VAMI* was een zelfstandige NV van de melkfabriek *Neerlandia* uit Weesp. Op 1 februari 1919 kreeg architect B.K. Danhof, die namens de *VAMI* een plan had ingediend, vergunning tot het verbouwen van de boerderij tot *melkstation*. Op de bouwtekening staat de fraaie 'aangepaste trapgevel' met zes gebeeldhouwde

De *VAMI*-melkfabriek in 1927. Een fraaie voorgevel en aan de achterzijde de melkfabriek. Naast de familie Van de Pouw een onbekende melkboer en personeelsleden.
(foto: mevrouw H. Reekers - van de Pouw)

plex werden steeds vernielingen aangericht. Een grote brand leidde tot sloop van een aantal gebouwen. Begin jaren tachtig werden weer gebouwen op het voormalig fabrieksterrein gesloopt om plaats te maken voor de nieuwbouw aan wat nu de Jasmijnstraat en omgeving is. Wat nog rest is de prachtige directeursvil-

ramen en boven twee grote vierkanten ramen. Volgens de bouwtekening was de gevelbeëindiging een punt van zo'n dertig graden met aan beide zijden en in het midden een vierkant pinakel. Echter, een ansichtkaart van de watersnoodramp in 1916 geeft de gevelbeëindiging weer zoals wij die hebben

'hoofden' er in. Op de eerste verdieping kwam een groot deurraamkozijn met een balkon. Bij notaris Blaisje in Amsterdam verschenen op 28 april 1920 enkele leden van de raad van beheer van de *VAMI*, welke was opgericht bij akte van 12 januari 1917. Artikel 3 stelt: 'De vennootschap heeft ten doel de bewerking

en de fabricage van en de handel in melk en melkproducten en alles wat daarmee te maken in verband staat'.

Deze vennootschap verkocht volgens het kadaster in 1924 de bijbehorende gronden aan mevrouw M.H. Leunis-Olij. Het overblijvende stuk van 32 are 60 centiare werd daarna omschreven als huis, erf en fabriek. Een foto uit 1927 geeft aan dat de aan- en afvoer van melkbussen etcetera met een lorrie gebeurde van de Kanaaldijk aan de Melkweg naar het achterste gedeelte van het gebouw. De circa 25 meter hoge schoorsteen stond naast

dat het terrein en de fabriek in handen bleven van de *NV Melkstation Purmerend*, want het pand is pas in 1942 verkocht. In 1931 vestigde de firma W. Lenselink zich in het pand. Deze gebruikte het als autogarage en voor het stallen en herstellen van rijwielen.

Op 9 december 1940 kreeg de Amsterdammer C. Bosman een hinderwetvergunning voor het oprichten van een meubelfabriek in het pand. In augustus 1942 werd het fabriekspand voor f 16.000,- verkocht aan Cornelis Bosman, meubelfabrikant uit Amsterdam.

Melkfabriek 'Purmerend'. Van links naar rechts G. Schimmel, N. van de Pouw, P. Velzeboer, R. van de Velden, Schouten, C. Veenhof en Ch. Stander. (foto: J. Velzeboer)

en aan de achterzijde aan de andere zijde. De *VAMI* werd in de jaren twintig geleid door directeur Nicolaas van de Pouw. Hij woonde met zijn gezin aan de voorzijde met uitzicht op het Noordhollands kanaal en Tramplein.

Eind jaren twintig werd de melkfabriek gesloten omdat het niet goed meer ging. Woensdag 19 februari 1930 werd ter overstaan van de notarissen Kluwer uit Amsterdam en A.E. Terhorst uit Purmerend in het *Heerenlogement* aan de Gouw publiekelijk voor de *NV Melkstation Purmerend* verkocht 'Een Fabriek annex ruime directeurswoning met aanhorigheden en erf, zeer gunstig gelegen aan het Noord-Hollandsch kanaal te Purmerend groot 32,60 aren. Het fabrieksgebouw is thans ingericht als melkfabriek en is wegens zijn gunstige ligging voor velerlei doeleinden geschikt'. Of de inventaris toen is verkocht is mij niet bekend. Wel

Hij nam zijn intrek in de woning bij de meubelfabriek. Een flinke brand verwoestte in 1948 een groot deel van het gebouw, behalve de voorzijde met gevel. De vuurtzee betekende het einde van de meubelfabriek. In 1949 kocht de firma *J. Buijs en zoon busshandel* uit Amsterdam het complex voor f 17.000,-. Het bedrijf liet het gebouw vernieuwen en bouwde aan de voorzijde twee woningen, voor de families Buijs en Blok. De firma Buijs reinigde en repareerde bussen en vaten. Het bedrijf groeide en heeft daarvoor enige gebouwen bijgebouwd. In 1980 kwam aan de busshandel een einde en werden de gebouwen nog gebruikt als caravanstalling. In augustus 1998 kocht de gemeente het complex in verband met de realisering van *Weidevenne*. Binnenkort wordt het gebouw met de markante voorgevel gesloopt. De 'hoof-

den' uit de voorgevel worden door de gemeente bewaard om ze later aan te brengen in de nieuwbouw op die plek.

FABRIEK VAN MELKPRODUCTEN PURMEREND

In 1929 werd op Gouw 10, ten zuiden van de toenmalige *Stadsteekenschool*, de melkfabriek *Fabriek van Melkproducten Purmerend* opgericht. Het was een compagnonschap van Petrus Siemon Velzeboer die er eerder in dat pand een koffiehuis/café bestierde en melkventer was, Nicolaas van de Pouw, oud-directeur van de *VAMI-melkfabriek* en G.J. Schimmel. Het was Velzeboer die op 28 februari 1929 een hinderwetaanvraag indiende bij de gemeente voor het plaatsen '... van een stoomketel, een stoommachine van 6 P.K. voor het drijven van een karnkneedbord en homogenisator en een centrifuge en het plaatsen van een elec. motor 1 P.K. in het perceel Gouw 10'. De onderneming begon met het standaardiseren (= vast vetgehalte) van melk. De melkfabriek breidde al snel het assortiment uit met het maken van yoghurt, karnemelk, boter etcetera.

De fabriek die grotendeels aan de achterkant was gelegen liep door tot een stadsteeg. Een lorrie zorgde voor aan- en afvoer van producten vanaf het Tramplein. De zuivelproducten gingen vooral naar winkels in Purmerend, maar ook naar plaatsen in de regio, onder anderen de firma Bint in Amsterdam.

De melkfabriek veranderde om onbekende reden in december 1940 van naam en werd 'coöp. zuivelfabriek *Algemeen Belang*'. In 1942 werd door de *Onderlinge Bedrijfsorganisatie voor Zuivel in Den Haag* '... de melkfabriek *Algemeen Belang* aan de Gouw ...' om economische redenen gesloten.

De melk die deze fabriek verwerkte werd verdeeld over de melkfabrieken *Hollandia* in Purmerend, *De Tijd* in Beemster en *Ons Belang* in Middelie. Het Bedrijfschap voor Zuivel berichtte 'dat tengevolge van de definitieve stilligging van Uw bedrijf, alle daarin aanwezige werktuigen te zijn te beschouwen als behorende tot de Nationale Reserve'.

Gebouwen in de binnenstad van Purmerend

Jack Otten

In september 1998 kondigde voorzitter Cees van der Linden een grootscheeps project aan. 'We gaan de hele bebouwing van de oude Purmerendse binnenstad vastleggen. En dan niet alleen in beeld, er komen ook uitgebreide beschrijvingen bij'. Hij bekende meteen dat het een hele klus zou zijn om dat alles boven water te krijgen.

Inderdaad een ambitieus project. Voor recente bewonings- en gebruiksgeschiedenis kun je nog bij de huidige eigenaren terecht en voor aanvullende informatie bij geboren en getogen – nog levende – Purmerenders. Toch zal het grootste deel van het werk in het streekarchief plaats moeten vinden: daar bevinden zich de bronnen vanaf het ontstaan van de stad. Systematisch onderzoek in de verpondingsboeken, notariële archieven en het kadaster is een zaak van lange adem. Dat zou de bewoningsgeschiedenis van een huis, een straat, een wijk en ten langen leste de hele stad kunnen opleveren. Voor de 23 rijksmonumenten is deze historie al vastgelegd in de Monumentennota uit 1988. Idealiter zouden dus alle panden in een inventarisatie een plaats moeten krijgen.

Van het pand *Bierkade 9* heb ik een aangeklede bouwgeschiedenis geschreven, dat wil zeggen met gegevens over de bewoners. Zoveel mogelijk zijn de bronnen erbij vermeld. Misschien als voorbeeld en anders als inspiratiebron voor de deelnemers aan het nog te starten project. Nog twee tips. Het streekarchief organiseert jaarlijks een cursus paleografie, studie van het oude schrift. Voor onderzoek naar huizen dat teruggaat naar de zeventiende of achttiende eeuw geen overbodige kennis. Tenslotte: over enkele Purmerendse straten en pleinen zijn al heel wat gegevens voorradig.

De monumentale voorgevel van Bierkade 9 met natuurstenen stoep en ijzeren balustrade.
(foto: Jan Elzinga, 1988)

BROUWER PIETER OLYCAN

De stad Purmerend vertoonde in het tweede kwart van de zeventiende eeuw

een sterke groei. Uit belastingkohieren blijkt dat het aantal huizen in 1630 meer dan verdubbeld was in vergelijking met een eeuw daarvoor. De belangrijkste oor-

zaak was het droogleggen van de Waterlandse meren. Purmerend werd een centrum van handel in vee en agrarische producten. Juist na de droogmaking van de Beemster volgde een uitbreiding van de stad aan de andere zijde van de Where: Venediën, Bierkade en Houttuinen.

Uit de verpondingsregisters van 1630, 1652, 1697 en 1733 valt de eigendoms-geschiedenis van het pand Bierkade 9 te reconstrueren. De verponding was in de zeventiende en achttiende eeuw een soort onroerend goedbelasting met hoofdelijke omslag. Het bedrag moest betaald worden door de eigenaar.

De oudste vermelding dateert uit 1630: het huis van brou-

wer Olycan werd getaxeerd op een huurwaarde van f 65,- en moest dientengevolge f 9.3.8. (9 gulden, 3 stuivers en 8 penningen) aan verponding opbrengen. Het huis werd bewoond door biersteker (groothandelaar in bier) Crijn Jacobs.

Verder onderzoek leert dat Pieter Olycan twee bierbrouwerijen in Haarlem bezat, waaronder één met de naam Vogelstruys. Op verschillende schuttersstukken van Frans Hals staan leden van de familie Olycan afgebeeld. Omstreeks 1630 liet Jacob Olycan (zoon van Pieter Olycan) zich portretteren waarbij in de linkerbovenhoek van het schilderij het familiewapen is afgebeeld: een struisvogel en een schenkan. Het pand aan de Bierkade kreeg dezelfde naam (*De Vogelstruys*) en moet gezien worden als een verkooppunt van zijn Haarlemmer bieren. Over de bouwdatum bestaan geen gegevens meer. De achtergevel van het huis en de achterste vier meter zijn oorspronkelijk 17e-eeuws. Onder het huis is een kelder waarin de vaten bier werden opgeslagen. Volgens het al eerder aangehaalde verpondingsboek uit 1630 waren van de eerste zeven panden

Portret van Jacob Olycan (1596 - 1638). Geschilderd in 1625 door Frans Hals, die ook zijn vader vereeuwigde. Linksboven het familiewapen met struisvogel en schenkan.
(Mauritshuis, Den Haag)

er zes in het bezit van Haarlemse brouwers. In de volksmond kreeg dit gedeelte na de Bierstokersbrug de naam Bierkaai, wat naderhand als Bierkade de officiële benaming is geworden.

DE HOLLANDSCHE TUYN

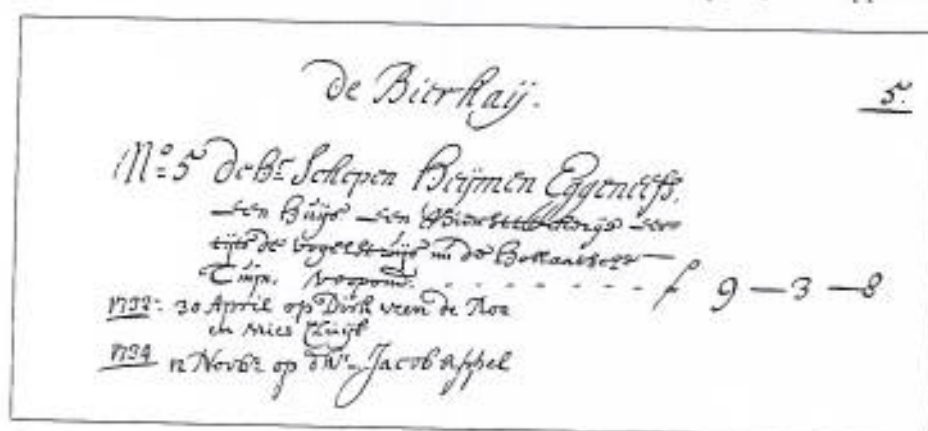
Het onderzoek naar bezit van onroerend goed in 17e-eeuws Purmerend wordt ernstig bemoeilijkt door lacunes in de bronnen. Zo zijn bijvoorbeeld de registers van transporten en hypotheeken uit de periode 1610 tot 1706 niet meer beschikbaar. Uit de lijst van hele en halve kapitalisten (een soort vermogensbelasting) blijkt dat het huis na het overlijden

de van 30 jaar het eigendom vast te stellen.

Uit het verpondingsboek van 1733 blijkt dat Heymen Eggeneefs dan eigenaar is. Waarschijnlijk bleef het pand z'n oude bestemming als bierstokershuis behouden. Eggeneefs was eveneens in het bezit van herberg *De Roskam* op het Vloyenburg (later Wagenbeurs) en van de uitspanning *De Jonge Prins* aan de Neckerdijk. Na zijn overlijden werd het huis aan de Bierkade geveild, waarna Dirk Veen de Roo en Mies Cluijff eigenaren werden voor een bedrag van f 1900,-. Twee jaar later werd het huis al weer doorverkocht aan het echtpaar Jacob Appel en

snel politieke carrière maakte. Bij de personele quotisatie van 1742 (een belasting op de uiterlijke tekenen van welstand) werd hij aangeduid als koopman. Hij werd burgemeester van Purmerend en dijkgraaf van de Wijde Wormer. Zijn burens waren de oud-burgemeesters Aris Bel en Dirk Brouwer. Na het overlijden erfde zoon Simon Appel het huis aan de Bierkade. Overigens is de personele quotisatie voor bewonersonderzoek een prachtige bron. Jacob Appel werd aangeslagen voor f 90,- en moet met zijn geschat inkomen van f 4500,- één van de rijkste burgers van Purmerend zijn geweest. Naast het huis was hij in het bezit van een buitenplaats in de Wijde Wormer, een wagen met twee paarden en had hij twee dienstboden.

Het is niet zeker of Simon Appel (of diens neef Jacob Wormer) verantwoordelijk is voor het huidige aanzicht van dit prachtige pand. Eind achttiende eeuw moet de statige gevel voor het 17e-eeuwse huis gebouwd zijn. De gevel - met kroonlijst in Lodewijk XVI-stijl - is voor een deel een schijnfaçade. De vier grote vensters op de tweede verdieping hebben voor het huis geen enkele functie. De bouwstijl werd aan de heersende mode aangepast. Uiterlijk vertoon speelde een belangrijke rol in de levensstijl van de 18e-eeuwse elite. De achterkant liep minder in het oog zodat we hier nog de oorspronkelijke gevel aantreffen met gemetselde vensterbogen en een roosvenster boven de vier raamkozijnen. Ook het interieur werd in deze tijd onder handen genomen. De lange gang kreeg gestucte decoraties. In beide kamers kwamen schoorsteenmantels in Franse stijl, terwijl in het plafond schilderstukken werden verwerkt. Dit alles om het woongenot te vergroten. Voor veel panden in de Purmerendse binnenstad gaat de geschiedenis terug tot in de zeventiende eeuw. Voor bewonersonderzoek zijn we aangewezen op fiscale en juridische bronnen. De verpondingsregisters zijn goed bewaard gebleven en de boeken met transporten en hypotheeken - bijgehouden door de schepenen - geven veel informatie over eigendom, verkoopprijzen en de belendingen. In enkele gevallen geven de notariële archieven meer informatie;

De Bierkaij 5. De heer schepen Heymen Eggeneefs een buys een biersteeckerij eertijds de Vogelstruijs nu de Hollandsche Tuyn, Verponding f 9.3.8, 1732: 30 april op Dirk Veen de Roo en Mies Cluijff, 1734: 12 nov. op dhr Jacob Appel (Verpondingsboek 1733)

van Pieter Olycan in het bezit kwam van Jacob Poppen. Van 1661 tot 1667 was hij eigenaar en bewoner. Hij werd in 1667 voor het laatst aangetekend op voornoemde lijst. De mogelijkheid bestaat dat Jacob Poppen al in 1654 bewoner van het huis werd. In dat jaar werd hij namelijk aangeslagen voor de 1000e penning (belasting op vermogen of bezit), waarvan het kohier per straat was opgesteld.

Veel is er over hem niet bekend. De vader van Jacob, Pieter Poppen, was in Purmerend lid van de vroedschap geweest. De zoon werd in 1656 en 1662 genomineerd voor het ambt van schepen (lid van de stedelijke rechtbank) zonder het tot een benoeming te brengen. Uit het trouwboek weten we nog dat hij op 5 januari 1653 in het huwelijk trad met de Purmerendse Aafje Klaas.

De genoemde lacunes in de bronnen maken het niet mogelijk voor een perio-

Marijtte Peereboom. Inmiddels was de naam van het huis veranderd in *De Hollandsche Tuyn*. De naamsverandering duidt aan dat de bewoners geen band meer hadden met brouwerij *De Vogelstruijs*.

DE BIERKADE: VAN HANDELSKADE TOT WONEN OP STAND

Over het algemeen nam de consumptie van bier in de loop van de achttiende eeuw af door concurrentie van koffie, thee en jenever. Veel brouwerijen en dus ook bierstekerijen legden het loodje, mede als gevolg van de stijgende kosten voor brandstoffen en grondstoffen. Zo kon de Bierkade veranderen van een bedrijvige handelskade in een deftige straat waar de plaatselijke regenten bij voorkeur hun domicilie kozen.

Jacob Appel was een burgemeesterszoon uit Wormer, die in Purmerend

vermogene heren of dames lieten wel eens een testament of boedelbeschrijving na.

HET KADASTER ALS BRON

Na de Franse Tijd (1795 - 1813) waren de schepenbanken (de stedelijke rechtbanken die de administratie van transporten en hypotheeken bijhielden) ver-

aan zijn neef Jacob Wormer. Deze steenrijke Purmerender bleef tot 1831 burgermeester van Purmerend, aan welke functie hij zijn naamgeving aan het plein in Overwhere te danken heeft. Tijdens diens bewoning kreeg het huis voor het eerst een nummer. Omstreeks 1805 werd Purmerend in wijken verdeeld en kregen alle huizen nummers. Deze nummers hebben niets te maken met het ver-

notaris Simon de Vries - geen gewag werd gemaakt van het huis aan de Bierkade, moest het pand tussen 1816 en 1831 een andere eigenaar hebben gekregen. Het raadplegen van enkele repertoria had succes; notaris Klaas Schoorl noteerde dat op 20 juni 1820 Antje Vas, de weduwe van Klaas Pauw, eigenares was geworden voor f 2960,-. Weer een notariële akte uit 1837 maakte melding van de overdracht van zoon Willem Pauw aan Jan Schokker voor f 3400,-. Het zoeken naar eigenaren vanaf 1832 geeft weinig problemen. Het kadaster is een betrouwbare bron, hoewel het wel enige studie vereist om er systeem in te vinden. Aangezien wij uit de notariële archieven al enkele huiseigenaren kenden, was het zoekwerk snel gedaan. Ons pand kreeg het kadastrale nummer C10, te vinden in de koopakte of op de gemeentelijke kadastrale kaart. In de zogeheten kadastrale leggers in het streekarchief heeft Willem Pauw een eigen pagina met een artikelnummer. Jan Schokker werd in 1837 eigenaar van Bierkade 9.

KRANTEN ALS BRON

Vanaf 1860 zijn ook plaatselijke kranten bron: in het streekarchief staan alle jaargangen van *Schuitmakers Purmerender Courant*, de *Goedkoopste Purmerender Courant* en de *Nieuwe Noordhollandse Courant* op microfiche. Nadat Jan Schokker in oktober 1871 overleed, was er niet alleen zijn overlijdensadvertentie, maar ook een advertentie waarin de veiling van zijn onroerend goed wordt aangekondigd. Het huis kwam in 1872 voor f 4650,- in bezit van Pieter Makkes. Een jaar later werd de Doopsgezinde Gemeente eigenaar, waarna het pand tot 1918 als Doopsgezinde pastorie huisvesting bood aan diverse dominees.

Purmerende Bierkade		nummer	oppervlakte	oppervlakte	oppervlakte	oppervlakte	oppervlakte	oppervlakte	oppervlakte
1	Van der Kolk	1	120	-	-	5	18	-	-
2	Niet Tenuit	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Johannes Wilhelmsz	1	60	-	-	1	6	-	-
4	Eendrachtshuis	1	90	-	-	1	15	-	-
5	Jacob Appel	2	120	-	-	2	12	90	-
6	Simon Bruggeman	1	90	-	-	1	8	10	-
7	W. Willems van der Kolk	2	100	-	-	5	18	-	-
8	J. Venedien	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Johannes Bruggeman	1	100	-	-	3	12	-	-
10	J. Willems Bruggeman	1	50	-	-	1	6	-	-
						12	06	-	-

Kopie uit het belastingkabinet van 1742, de personele quotisatie. Jacob Appel, wonend op de Bierkade 5 was één van de hoogst aangeslagenen in Purmerend.

dwenen, terwijl het kadaster in 1832 begon. Voor de periode tussen 1813 en 1832 zijn voor transporten van onroerend goed de notariële archieven de beste bron. Notarisakten zijn openbaar, tenminste van vóór 1920. Notarissen hielden ook een repertorium bij, dat wil zeggen van elke transactie werd een korte inhoudsbeschrijving gemaakt. Dit vergemakkelijkt het opzoeken van een koopakte. Bovendien staan in koopakten ook de vorige eigenaren vermeld.

Via een legaat in het testament van Simon Appel kwam het pand in 1792

pondingsnummer of het latere kadastrale nummer. Het huis op de Bierkade lag in wijk A op nummer 41. Volgens het bevolkingsregister overleed Geertruida Boon, de echtgenote van Jacob Wormer, in 1816 in dit huis. Volgens de aangifte van overlijden stierf Jacob Wormer in 1831 op 71-jarige leeftijd in zijn huis in Wijk A op nummer 46. Dat was niet op de Bierkade, maar het Venedien. Omdat in de boedelinventaris - opgemaakt in 1832 door

Heden overleed in den ouderdom van vijf en zeventig jaren, onze geliefde vader de Heer Jan Schokker, Doctor in de genees- en verloskunde. M. A. Schokker
Purmerende, Wed. F. H. Aanning.
26 October 1871. A. J. Schokker.
Eenige en algemeene kenngeving.

Advertentie in *Schuitmakers Purmerender Courant*, november 1871.

H. F. R. DUBOIS, Notaris te Purmerende, zal op Donderdag den 7 December 1871, des morgens ten 11 ure, ten huize van den Heer G. KONING, in het Logement „het Paradijs“ te Purmerende, publiek verkoopen: 364.

1. Een hecht, sterk, weldoortimmerd en goed onderhouden **Heerenhuis**, waarin acht behangen en gedeeltelijk met stookplaatsen voorziene kamers, keuken, kelder, zolder en zeer fraaie tuin met opgaand bont, alsmede het daarnaast staande wijspakhuis met kaasvolder en stal ingerigt tot berging van rijtuigen en stalling van paarden, alles bij en naast elkander staande en gelegen te Purmerende in de Hoogstraat, te samen groot 9 aren 83 centiares.

Dese goederen zullen eerst in drie gedeelten en daarna in massa geveild worden.

2. Een **Heerenhuis**, voorzien van verscheidene behangene en met stookplaatsen voorziene kamers, achterhuis, keuken, kelder en zolder, staande te Purmerende aan de Bierkade en uitkomende aan het plantsoen en erf, groot twee aren 60 centiares.

3. Drie perceelen uitmuntend **Welland**, aan elkander verbonden in den Zuiderpolder aan den Kansdijk gemeente Purmerende, groot 2 hectaren 97 are 70 centiares.

4. Twee perceelen zeer vruchtbaar **Welland** en watermoleentje, gelegen te Purmerende, in den Zuiderpolder aan den Neckerstraatweg, te samen groot 2 hectaren 55 aren 99 centiares.

Breder bij biljetten omschreven, terwijl nadere informatien bij voornoemden Notaris verkregen kunnen worden.

Advertentie in Schuitemakers Purmerender Courant, december 1871.

Eén van deze dominees was Westerman Holstein. Diens zoon schreef in 1947 in het tijdschrift *De Speelwagen* (regionaal-historisch tijdschrift met veel aandacht voor folklore, verscheen van 1946 tot 1955) zijn Purmerendse herinneringen, waarin ook zijn ouderlijk huis een rol speelde.

„Het huis was geweldig diep; het liep, met een tussenliggend bleekveldtuintje, door tot het plantsoen en de rechte gang was zodoende ik weet niet hoeveel meters lang, zeker ettelijke tientallen. De bovenste verdieping leek naar buiten meer dan zij was; het was niet meer dan een zolder-ruimte. Het mooiste van het huis was de beneden voorkamer; deze had een prachtige rood-marmeren schoorsteen en op alle drie wanden een heel goed geschilderd behang, met bos- en berggezichten en een jachtafereel met de akelig bloeddende poot van een jachthond, die door het wilde zwijn, dat werd doorstoken, was doodgebeten. Dit behang is helaas later na ons vertrek verkocht, het huis gelukkig gered, want de Vereniging Hendrick de Keyser ontfermde zich er

over. En het was in de hoge marmeren gang van dit huis dat Japie Kelder dikwijls zo mooi op de harmonica kwam spelen.“

Hoewel de pastorie rond de eeuwwisseling een grondige opknabbeurt kreeg – het achterhuis verbouwd, een nieuwe keuken en reparaties aan dak en dakgoten – bleef het een tochtig huis, als we de woorden van architect Lankelma mogen

geloven. Van 1918 tot 1929 bewoonde makelaar Drost het huis. Het pand is in 1929 aangekocht door *Vereniging Hendrick de Keyser*.

Deze vereniging zet zich in voor de bescherming en instandhouding van cultureel erfgoed. De aankoop van Bierkade 9 was het eerste bezit van de vereniging in Purmerend.

Achtergevel is oorspronkelijk zeventiende eeuw.

(foto: Jan Elzinga, 1988)

HET HUIS VAN BANGA

In november 1930 trokken de eerste bewoners in het pas gerestaureerde huis. In Purmerend werd het bekend als *Het huis van Banga*. Willem Banga bleef tot 1945 predikant van de Doopsgezinde Gemeente in Purmerend. Na zijn overlijden bleven de oudste dochter Leni, haar zoontje en broer Albert er wonen. De bovenkamers werden nog wel eens verhuurd.

Eind 1963 kwam het huis vrij van huur, waarna *Vereniging Hendrick de Keyser* een ingrijpend restauratieplan opstelde. Pas toen het pand op de monumentenlijst werd geplaatst, kwam de financiering met overheidsgeld rond. Intussen had het vier jaar leeg gestaan en waren plannen voor de ramen getimmerd om vandalisme tegen te gaan. In het jaarverslag 1968 van *Hendrick de Keyser* is te lezen dat het huis voor zo'n f 200.000,- onder handen was genomen.

Hoe het was tot 1929: op de voorgrond de Kleine Beemsterbrug over de Singelgracht; rechts de Bierstekersbrug over de Where met daarachter de Bierkade.

Dominee Willem Banga met echtgenote en dochter Leni met zoontje in de voorkamer met de marmeren schoorsteenmantel.
(foto uit familiebezit)

Na de restauratie bewoonde notaris Schlette het monument. Na hem kwam in de jaren tachtig de familie De Rooi. Zij woonden niet meer aan het water, sinds de Where in de winter van 1965-1966 was gedempt. Tot 1929 lag de kleine Beemsterbrug over de Singelgracht en de Bierstekersbrug over de Where met daar-

achter de Bierkade. Ondanks protesten van de *Vereniging Heemschut* en van *Hendrick de Keyser* ging de gemeenteraad door op de ingeslagen weg. Terwijl het pand grondig werd gerestaureerd, werd de Where gedempt, werden kademuren afgebroken en verdwenen de draai- en schuifbruggen uit het stadsbeeld.

Veehandelaar J.M. Bakker

A. Eggersman-Bakker

Toen ik een tijdje geleden m'n oude fotoboeken en krantenknipsels aan het uitspitten was, kwam ik in een *Nieuwe Noordhollandse Courant* uit ongeveer 1985 een reportage tegen over mijn vader J.M. Bakker sr. In mijn eigen bewoording wil ik u vertellen over het wel en wee van de veehandel, die het leven van mijn vader zo'n 65 jaar heeft beheerst.

Het geslacht van de familie Bakker als veehandelaar dateert van 1850 en kwam oorspronkelijk uit IJpendam. Mijn overgrootvader heeft zijn vee nog vervoerd met een zeilschip. Als jongen van 16 jaar kwam hij bij zijn vader in dienst, waar hij het vak van boer tot veehandelaar leerde. Geen gemakkelijk baantje, want mijn opa was heel punctueel, want de koeien kwamen altijd op de eerste plaats.

Maar de leerschool was zo goed dat hij tot zijn 81ste jaar nog even goed een koe kon kopen of verkopen. Hij was een koopman in hart en nieren. Hij was dan ook een meester in zijn vak. Want hij moest toch het vertrouwen van de boeren zien te winnen, want het handelen is loven en bieden, en met een handje klap was de koop dan beslist. Waren ze de prijs overeengekomen dan werd er in een café aan de Koemarkt afgerekend, en werd de (ver)koop bezegeld met een

kop koffie of een borrel, om dan weer snel terug te keren naar de markt waar de andere koeien ook nog aan de man gebracht moest worden, want op een ochtend 35 of meer koeien verkopen is geen kattendrek, daar is honderd procent inzet voor nodig.

Het bedrijf heeft hij jaren gerund met zijn broer en later met zijn zoon J.M. Bakker jr. In al die jaren dat mijn vader veehandelaar was, is er veel veranderd. Op de wekelijkse markt in Leeuwarden werden de koeien gekocht, maar moesten dezelfde dag nog naar Purmerend worden vervoerd. Dit was toentertijd een hele klus, zij werden per trekschuit naar Harlingen vervoerd, en zo over de voormalige Zuiderzee naar Edam en Purmerend. Als het stormde moesten zij wachten in de haven tot de storm voorbij was.

Tijdens de storm moesten de beesten op

het slingerende schip gemolken worden, en het is ook gebeurd dat er een koe moest kalven. Dit was een enerverende tijd en vergde veel van mens en dier. Het was dan ook een verademing dat de dieren later met de trein vervoerd konden worden. Zij werden dan van Leeuwarden naar Stavoren gebracht. De wagons kwamen dan aan boord van een veerpont, die hen naar Enkhuizen voer. Van daar werden ze met een veetrein naar Purmerend gereden. Toch nog een onderneming. Veel later werd het vee per vrachtwagen vervoerd over de Afsluitdijk en kwamen dan laat in de middag aan, waar alle dieren eerst verzorgd moesten worden. De beesten die vrijdags in Leeuwarden, en later in Zwolle werden gekocht gingen dinsdags naar de markt in Purmerend voor de verkoop.

En zo ging dat iedere week weer opnieuw. Ook ging hij in al die jaren naar de markten in onder andere Zwolle, Schagen, Amsterdam en Utrecht.

Vijfenzestig jaar heeft mijn vader in de handel gezeten en hij is van het begin tot het einde bezeten geweest van zijn vak.

Van links naar rechts overgrootvader J.M. Bakker sr, zijn broer Nico Bakker, grootvader J.M. Bakker sr, de knecht Jacob de Lange, grootmoeder A. Bakker-Groot, vader J.M. Bakker en overgrootmoeder Bakker-All.

VHP en Purmerends Museum

Anje van Niel, bestuurslid Purmerends Museum

Regelmatig blijkt dat ten onrechte de indruk bestaat dat de VHP en Purmerends Museum eigenlijk één organisatie zijn, terwijl dit al bijna 12 jaar niet meer het geval is. In 1998 is het ledental van de VHP explosief gegroeid. Deze ontwikkeling - die onze enthousiaste felicitatie waard is - en het aanbod om in het verenigingsblad over het museum te informeren zijn voor het bestuur aanleiding duidelijkheid te scheppen over de onderlinge relatie.

ONTSTAAN

De stichting Purmerends Museum komt voort uit de in 1942 ontstane Oudheidkamer en is opgericht in 1946. De toen nog beperkte collectie heeft tientallen jaren een zwervend bestaan geleid en bevond zich in de jaren zeventig op de zolder van het stadhuis aan de Kaasmarkt. In 1971 is de Vereniging Historisch Purmerend opgericht en vanaf die tijd bepaalde één bestuur de verenigings- én de nog zeer beperkte museumactiviteiten.

Door het vasthoudend aandringen van met name de toenmalige bestuursleden mr. Jan Lieuwen en Jan ten Cate en provinciaal museumconsulent Fries Berkhout kreeg het gemeentebestuur oog voor het belang van een goede locatie voor de collectie. In 1977 konden enkele kamers in het oude stadhuis als historisch museum worden ingericht.

De grote doorbraak was in 1987. Het voormalige stadhuis was na een grondige verbouwing geschikt voor de museale functie en werd - met uitzondering van het Informatiecentrum/VVV en de trouwzaal - als zodanig in gebruik genomen. Purmerend had eindelijk een ECHT MUSEUM.

Omdat dit een behoorlijke taakverzwaring betekende voor het bestuur zijn op initiatief van het gemeentebestuur - dat samen met de provincie Noord-Holland de verbouwing betaalde - de taken en de verantwoordelijkheden strikt gescheiden, maar is ook de onderlinge relatie aangegeven. In de statuten van 14 april 1987 is het volgende bepaald:

- de VHP benoemt drie leden van het bestuur van het Purmerends Museum. Zij mogen geen bestuurslid van de VHP zijn
- de gemeenteraad benoemt drie bestuursleden.

Deze zes bestuursleden benoemen een onafhankelijk zevende bestuurslid als voorzitter.

VERSCHILLENDE DOELSTELLINGEN EN OVEREENKOMST

Met de scheiding van taken en verantwoordelijkheden ontstonden twee organisaties met verschillende doelstellingen. Belangrijkste overeenkomst: interesse voor de historie van Purmerend. Het Purmerends Museum en de VHP geven er elk hun eigen invulling aan.

Een historische vereniging bestudeert en bevordert bestudering van de lokale geschiedenis en wil kennis daarover bevorderen. De VHP zet zich tevens in voor behoud van het historische karakter van de stad. Het verzamelen beperkt zich tot voor onderzoek belangrijke zaken, veelal documenten. Een vereniging beschikt niet, zoals een museum, over beveiligde ruimten met klimaatbeheersing en -controle, die het behoud van papier en andere objecten optimaliseert. Bij een museum staat de collectie centraal en beperkt (historisch) onderzoek zich tot het vergroten van kennis van de opgestelde objecten in de vaste collectie en het opzetten van tijdelijke tentoonstellingen. Historische verenigingen en historische musea zijn in feite aanvullend bezig.

Het Purmerends Museum werkt volgens de landelijke definitie van museum:

"Een museum is een permanente instelling ten dienste van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor publiek, niet gericht op het maken van winst, die materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoeg."

De Vereniging Historisch Purmerend heeft als nevendoelstelling: het ondersteunen van het Purmerends Museum. Dat doet de VHP door een jaarlijkse financiële bijdrage en het vanaf heden beschikbaar stellen van ruimte in het verenigingsblad. Leden van de VHP hebben gratis toegang tot het Purmerends Museum en kunnen - op afspraak - voor studie gebruik maken van collectie en bibliotheek in het museum.

Voor aankopen om de collectie interessanter te maken, is het museum aangewezen op donaties en giften, onder meer van fondsen. Bij het werven van donateurs is een vaak gehoorde reactie: 'ik ben al lid van de VHP en heb dus gratis toegang.' Leden van de Vereniging Historisch Purmerend, die iets extra's voor het museum willen doen, geven wij graag in overweging ook donateur van het Purmerends Museum te worden.

Activiteiten Purmerends Museum

Truus Appelman, bestuurslid Purmerends Museum

Het Purmerends Museum is zeer verheugd dat de Nederlandse Museumvereniging en het Landelijk Contact van Museumconsulenten onlangs het museum hebben opgenomen in het Museumregister. Het daarbij behorende bordje is begin december 1998 op de gevel van het museum geschroefd. Om voor het certificaat Geregistreerd Museum in aanmerking te komen moet aan verschillende criteria worden voldaan, onder meer op het gebied van bedrijfsvoering, aanwezigheid van basisvoorzieningen voor publiek, zorg voor de collectie en aanwezigheid van een beleidsplan. Het Purmerends Museum voldoet op alle onderdelen aan de basiseisen van het Museumregister!

MART STAM

Nog tot en met 18 april 1999 is een tentoonstelling te zien over leven en werk van Mart Stam, de *fantasielooze* architect uit Purmerend. De tentoonstelling is ingericht naar aanleiding van het feit dat Martinus Adrianus Stam op 5 augustus 1899 in Purmerend werd geboren. Stam is een belangrijk gangmaker van het *functionalisme* geweest. De tentoonstelling besteedt op informatieve wijze aandacht aan de Purme-

rendse architect. Het Purmerends Museum wil naast architectuurliefhebbers ook een breed publiek aanspreken. De tentoonstelling toont daarom onder meer ontwerptekeningen en een maquette van het dr. Maatsmonument. Op verzoek zijn drie video's te zien, waaronder de prijswinnende documentaire *Mart Stam* van regisseur Hank Onrust en architectuurhistoricus Gerrit Oorthuys.

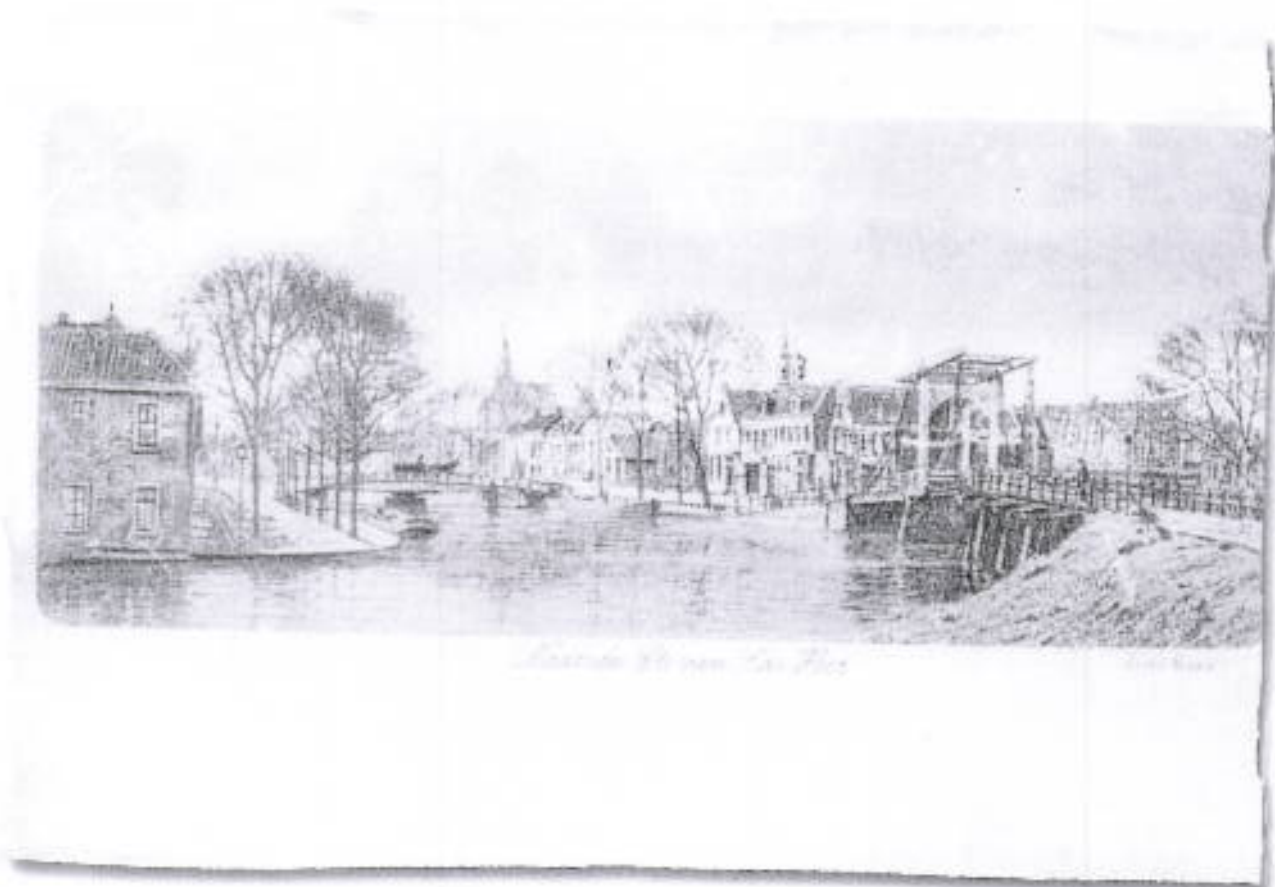
Twee bijeenkomsten in maart brengen Mart Stam nader onder de aandacht:

zaterdag 20 maart 1999 in Het Stamhuis aan het Waagplein, aanvang 14.30 uur

In samenwerking met het filmhuis vertoning van de documentaire *Sotsgorod* van regisseur Anna Abrahamse. Zij vertelt eerst over Stam's fascinerende tijd in Siberië en haar documentaire over de door Stam ontworpen woonwijk Sotsgorod in Magnitogorsk. Vervolgens is de oorspronkelijke filmversie van de documentaire te zien.

zondag 21 maart in de kleine zaal van theater De Purmaryn, aanvang 14.30 uur

Lezing met dia's over de vernieuwende aspecten in het werk van Stam door architectuurhistoricus én Stam-kenner Gerrit Oorthuys.

Ansichtkaart naar een ets van Simon de Heer, uitgebracht ter gelegenheid van een verloting ten bate van het Crisis-Comité Purmerend 1932-33.

De toegangsprijs per bijeenkomst is f 10,-, inclusief bezoek aan tentoonstelling over Mart Stam in het *Purmerends Museum*. Op 20 en 21 maart is het museum open van 13.00 tot 17.00 uur. Reservering van toegangskarten is mogelijk vanaf 8 maart (op maandag-, woensdag-, donderdag- en vrijdagmorgen) op telefoon 472 718.

SIMON DE HEER

Van mei tot oktober 1999 is een tentoonstelling te bezichtigen van het werk van de op 16 november 1885 in Beemster geboren kunstschilder Simon de Heer, overleden in Bloemendaal op 19 maart 1970. Het werk van Simon de Heer bestaat uit olieverfschilderijen, gouaches, etsen en tekeningen, waaronder afbeeldingen van inwoners, boerderijen en

landschappen uit de Beemster, Graft-De Rijk en Oosthuizen. Ook Purmerend is met veertien afbeeldingen in de collectie vertegenwoordigd. Bijgaande afbeelding toont een ansichtkaart naar een ets van Simon de Heer. Deze kaart is destijds uitgebracht ter gelegenheid van een verloting ten bate van het Crisis-Comité Purmerend 1932-33. De Stichting Simon de Heer wil de collectie van de kunstschilder ontsluiten en onder de aandacht brengen van het publiek. Bij de tentoonstelling verschijnt daarom een boek waarin de kerncollectie van Simon de Heer is afgedrukt.

JACOB JONGERT

Voor de periode november 1999 – april 2000 staat de tentoonstelling *Jacob Jongert – Huisstijlen* gepland. Jongert kan

tot de grondleggers van zogeheten huisstijlen worden gerekend. Hij produceerde zijn eerste huisstijl voor de Purmerendse firma Wed. G. Oud. Vanaf 1919 deed hij dat voor Van Nelle NV.

De tentoonstelling toont eveneens dat de grafische sector nog steeds belangrijk is voor Purmerend. De tentoonstelling richt zich niet alleen op het algemene publiek, maar ook op de laagste groepen van het grafisch beroepsonderwijs. Het plan is om voor deze doelgroep een educatief programma te ontwikkelen.

Naast deze tentoonstellingen is het museum in samenwerking met de Archeologische Werkgroep Purmerend bezig met een presentatie én een leskist voor het onderwijs over de opgraving van slot Purmersteijn.

VHP JAARPRIJS 1998

Op 6 november 1998 is de VHP jaarprijs uitgereikt aan het *Streekarchief Waterland*. Namens de medewerkers nam streekarchivaris Oscar Henar de jaarprijs in ontvangst. Tijdens een gezellige borrel werd de jaarprijs met een speech van onze voorzitter uitgereikt. Dat dit op prijs werd gesteld bleek wel uit de woorden van Oscar Henar. Vervolgens kregen de bestuursleden en de pers een uitvoerige rondleiding waarbij ook de kluis bezocht werd. Het was voor het bestuur een leerzame middag.

De jaarprijs is voor een persoon of organisatie die zich verdienstelijk heeft gemaakt als het gaat om het verleden van Purmerend. Het *Streekarchief Waterland* conserveert en ontsluit historisch waardevolle documenten waarmee historici hun voordeel (kunnen) doen. Een deel van de verzamelingen documenten heeft betrekking op de geschiedenis van de Markstad. De medewerkers van *Streekarchief Waterland* hebben met de beperkte beschikbare middelen en ruimte een voorzie-

ning opgebouwd die sterk in de behoefte voorziet. Bezoekers van het streekarchief krijgen alle hulp bij het vinden van historisch materiaal om antwoord te krijgen op hun vragen. De VHP hoopt ook dat door het in de schijnwerpers plaatsen van *Streekarchief Waterland* meer Purmerenders zich gaan interesseren of verdiepen in geschiedenis in het algemeen en die van Purmerend in het bijzonder.

OPROEP

Tot ongeveer 1930 heeft de familie Lenior een klein kruidenierswinkel-tje gehad. Deze zaak moet bestaan hebben tussen waar nu de sigarenzaak op de Koemarkt hoek Weeshuissteeg en de lunchroom van de HEMA zijn. Het kruidenierswinkel-tje stond in het rijtje: garage Jorritsma, het koffiehuis van Maartje Kalf en Pijper de melkboer. Als mevrouw Lenior informeert bij oudere Purmerenders weten zij wel van dit winkeltje af, maar niemand heeft er een foto of ander materiaal van. Een tweede verzoek van de familie Lenior is of er nog iemand materiaal of foto's heeft van Dirk Lenior in de dertiger jaren amateur wielrenner.

De familie Lenior zou het erg leuk vinden als zij via deze oproep in het bezit komt van foto's of ander materiaal.

Kunt u de familie Lenior blij maken, bel dan (0299) 431 016.

Terugkeer van het Garrelsorgel?

Wolbrecht van Heuvel

Door de toenmalige voorzitter van de *Vereniging Historisch Purmerend*, Jan ten Cate, is vlak voor zijn overlijden de *Stichting Restauratie Garrelsorgel* opgericht. Hij gaf de stichting als doel het restaureren en herplaatsen van het orgel in de koepelkerk. De executeur-testamentair, Peter Kersloot, kreeg samen met echtgenote Marianne de opdracht om de werkzaamheden van deze stichting op te starten. Peter Kersloot begon met het verdelen en verkopen van de vele historische verzamelingen van Jan ten Cate. Een deel daarvan ging naar het *Purmerends Museum*.

De *Junior Kamer Waterland* (JKW) zocht in 1994 samenwerking met dat *Purmerends Museum* voor het opzetten van de tentoonstelling over 100 jaar *Purmerends* Jugendstil aardewerk. Drie voormalige JKW-leden van die stichting (Anneke Schoorl, Yvonne Wilders en Wolbrecht van Heuvel) benaderden vervolgens Peter Kersloot met de vraag of zij hem konden helpen. Zo ontstond het huidige bestuur van de *Stichting Restauratie Garrelsorgel*.

BELANG VAN HET ORGEL

Wat maakt het Garrelsorgel nu zo belangrijk? De directeur van orgelbouwer Flentrop in Zaandam, C.P.W. van Oostenbrugge, maakt dat snel duidelijk. 'In het begin van de achttiende eeuw waren de Nederlandse steden rijk. Ze wilden dan ook graag pronken met een mooi en groot orgel in het kerkgebouw, dat toen een centrale ontmoetingsplaats was. Ook Purmerend ging daarin mee. Rond 1737 werd aan Rudolph Garrels de opdracht gegeven het bestaande orgel uit te breiden en te verbeteren. De financiën van de gemeente waren niet onuitputtelijk, want in het door Garrels gebouwde orgel zijn ook pijpen van vóór die tijd gebruikt. Maar juist dat aspect maakt het orgel uit historisch oogpunt interessant. Daarnaast speelt nog het muzikale aspect. Garrels heeft zijn vak geleerd in Noord-Duitsland. Toen de rijke Nederlandse steden orgels lieten bouwen, waren er geen Nederlandse orgelmakers meer. Dus kwamen ze van uit Duitsland hierheen. Garrels kwam in aanraking met de in Nederland gangbare klankkleur, eens een deel van het oude orgel. Dat heeft hij op een fantastische wijze gedaan. Nadat het orgel in 1742 was voltooid is er dan ook weinig aan veranderd.'

De heer Jan Jongepier, orgeladviseur en van 1957 tot 1976 organist van de Nicolaaskerk in Purmerend, voegt daar nog een belangrijk aspect aan toe. 'Traditiegetrouw werd aan het uiterlijk van

een orgel veel aandacht besteed. De kast, ornamenten en het schilderwerk werden door deskundigen gemaakt en aangebracht. Het Garrelsorgel heeft nog het originele ornamentwerk in Lodewijk XIV-stijl, en in het rugwerk zit zelfs een opengewerkte ajourrand, die uniek is in de wereld van het orgelfront! De huidige kleuren dateren uit 1902, maar uit onderzoek is gebleken dat de kleurstelling uit 1742 daaronder nog aanwezig is.'

Andere door Rudolph Garrels gebouwde orgels hangen onder meer in het Concertgebouw Amsterdam en in Den Haag. Van de twaalf Garrelsorgels in Nederland, is het orgel uit Purmerend het enige dat nog niet is gerestaureerd.

DE AFGELOPEN 25 JAAR

De verbouwing in het begin van de jaren zeventig van de koepelkerk tot cultureel centrum maakte het nodig dat voor het Garrelsorgel speciale maatregelen werden genomen. Daarbij bleek dat het orgel aan restauratie toe was. De gemeente Purmerend had toen echter het (ook nu niet onbekende) probleem dat daarvoor geen geld was. Om te voorkomen dat het orgel onherstelbaar zou vervallen werd toen besloten het orgel uit de kerk te halen en op te slaan bij Flentrop in Assendelft. Daar ligt het orgel sinds 1976 opgeslagen. Door de laatste organist Jan Jongepier is in die

tijd een restauratieplan geschreven, waarin ook de staat van het orgel is vastgelegd. De gemeente heeft sedert 1976 de kosten van opslag en verzekering voor haar rekening genomen. Aan restaureren is zij niet toegekomen.

DE KOMENDE JAREN

De *Stichting Restauratie Garrelsorgel* heeft voor de restauratie van het Garrelsorgel in 1997 een plan van aanpak geschreven. Door de gemeente is op dat plan zeer positief gereageerd, wat resulteerde in het besluit van de gemeenteraad op 28 januari 1999 tot overdracht van het orgel aan de stichting om te komen tot restauratie en terugplaatsing van het orgel in de Nicolaaskerk.

Met de overdracht van het Garrelsorgel kunnen we dan ook echt aan de slag. De komende tijd zal de *Stichting Restauratie Garrelsorgel* zich vooral op twee fronten laten gelden. Eerst wordt precies in kaart gebracht welke werkzaamheden nodig zijn om tot restauratie en terugplaatsing van het orgel te komen en welke kosten daarmee gemoeid zijn. De kosten van restauratie liggen naar verwachting om en nabij de 2 miljoen gulden. Vervolgens wordt gepoogd dat bedrag bij elkaar te krijgen.

Dat dit niet van de ene op de andere dag kan gebeuren zal duidelijk zijn. Bij een groot deel van de Purmerenders is Purmerends belangrijkste monument helaas onbekend. De ondersteuning van de plannen door de Purmerenders is voor ons echter van wezenlijk belang. Ook in financiële zin. Zo zal via enkele acties worden geprobeerd om de bekendheid van het Garrelsorgel, ook bij de 'nieuwe' Purmerenders, die sinds 1976 in de stad zijn komen wonen, te vergroten. Er zijn onder meer plannen voor orgelbrood, Garrelswijn en een CD met door de NCRV in de jaren zeventig gemaakte radio-opnames. Ook is het mogelijk om de stichting als donateur financieel te steunen. Een inschrijfformulier om donateur te worden ontvangt u bij dit verenigingsblad.

Naast particulieren zal bij overheidsinstanties, subsidie-instellingen, verenigingen, stichtingen en het bedrijfsleven geld moeten worden ingezameld. Het bestuur van de *Stichting Restauratie Garrelsorgel* is dan ook heel blij met de gift die de *Vereniging Historisch Purmerend*

aan haar heeft gedaan en wil de leden van deze vereniging daarvoor langs deze weg graag hartelijk bedanken. De hoop is dat binnen een periode van enkele jaren de opdracht tot restauratie kan worden gegeven. Tot die tijd gaan wij er vol enthousias-

me tegenaan. We hopen dat we daarbij ook op uw steun kunnen rekenen!

Stichting Restauratie Garrelsorgel
p/a Noorderweg 165
1456 NP WIJDEWORMER

Front van het orgel in de Hervormde Kerk op de Kaasmarkt, gebouwd door Rudolph Garrels van 1739-1742 en in 1853 in de Nicolaaskerk geplaatst door de Amsterdamse orgelmaker Flaes.

TE KOOP AANGEBODEN

Jack Otsen publiceerde in 1997 *Jan Switser, gezworen landmeter van de Beemster*. Het boekje is een uitgave van de *Vereniging Historisch Purmerend* en is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het VSB-fonds. Voor de verkoop is nog een beperkt aantal exemplaren beschikbaar. Leden betalen f 20,00 en niet-leden f 25,00. De opbrengst is voor de restauratie van het Garrelsorgel.

In mei 1995 verscheen *Tussen twee meidagen*, ook een uitgave van de VHP. Een boekje met elf verhalen over gebeurtenissen in de marktstad en Purmerenders in de oorlog. Dit boekje kost f 14,95 voor leden en niet-leden.

Beide boekjes en andere publicaties zijn te koop tijdens de diavoorstellingen of op de eerste dinsdag van de maand tussen 20.00 en 22.00 uur in onze verenigingsruimte in gebouw *De Ark*, Wilhelminalaan 1.

TE KOOP GEVRAAGD

Kent u ze nog de Purmerenders? door Jan ten Cate. Een uitgave van de Europese Bibliotheek in Zaltbommel.
John Korver,
telefoon (0299) 648 818.

*Vereniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer
in Purmerend*

A. Eggersman-Bakker

Dit verhaal van mevrouw Molkenboer-Braam geeft een beeld van haar ervaringen gedurende de vijftien van 1976-1991 jaar dat zij in Purmerend – met groot plezier zoals zij zelf zegt – de VVV heeft geleid. Een hele klus, maar met veel voldoening denkt zij terug aan haar vele belevenissen.

Hotel-Restaurant-Café De Vergulde Aar

Zij woont nu al zo'n vijftig jaar in Purmerend en als voormalig eigenaresse van Hotel-Café *De Vergulde Ar*, heeft zij de groei en ontwikkeling van Purmerend van dichtbij meegemaakt. Zij heeft destijds in haar hotel veel te maken gehad met de VVV en toen zij hoorde dat er in Purmerend een bureau voor vreemdelingenverkeer werd opgericht, heeft zij zich spontaan gemeld. Omdat haar hotel werd gesloopt, verhuisde zij naar een woning aan de Rivierenlaan en deze werd omgedoopt tot logieskantoor VVV. Met haar jarenlange hotelervaring, heeft zij veel voor het toerisme kunnen betekenen. Zij heeft van deze beslissing geen moment spijt gehad, en heeft zich er met harten ziel ingegooid. Het is dankbaar werk al deze mensen, waaronder Fransen en Duitsers, aan een slaapplek te helpen, aldus mevrouw Molkenboer. Vanuit dit kantoor stuurde zij de mensen naar hotels en particuliere adressen. Soms was het onderbrengen net een legpuzzel en verantwoordelijk werk, want de kamers van particulieren moesten

eerst goedgekeurd worden en daar ging mevrouw Molkenboer zelf op af, om te kijken of alles in orde was.

Het VVV-werk eiste veel tijd, organisatievermogen, administratie en mensenkennis. Door het VVV-kantoor in Amsterdam werd gevraagd, hoeveel kamers er eventueel beschikbaar waren voor bepaalde feestdagen en dan zorgde mevrouw Molkenboer voor de kamers, en gaf deze door aan de VVV Amsterdam. De samenwerking met de VVV Amsterdam was prima geregeld. De logees werden doorgestuurd, nadat zij een bepaald bedrag aan inschrijfgeld hadden voldaan. Zij werden ontvangen door mevrouw Molkenboer en na inlevering van het betaalbewijs ingeschreven. Zij kregen dan een logiesbon, die zij weer aan de gastgezinnen moesten geven. Het bedrag dat in Amsterdam was betaald, werd in mindering gebracht op de logiesprijs, die voor de VVV geldig was. Met veel dankbaarheid kijkt zij terug op de hulp die zij kreeg van de vele mensen, die altijd voor haar klaarstonden en zorgde dat er een

plaats was voor de gasten die, ook ter elfder ure, nog bij haar aanklopte. Zelfs de politie kwam 's nachts wel bij haar aankloppen met mensen, waar dan een plaats voor gevonden moest worden. Een verhaal is haar altijd bijgebleven: een groep Duitsers uit Dortmund, die moeilijk uit hun woorden kon komen. In Amsterdam werden zij geweigerd bij het hotel waar de reservering was vastgelegd. Zij werden met hun eigen busje doorgestuurd naar Purmerend. Om vier uur 's middags kwamen zij aan en moest er voor vijftien mensen onderdak worden gevonden. Mevrouw Molkenboer wist gelukkig nog een familie die een woonboerderij bezat, waar deze mensen een gastvrij onderkomen kregen. Een zorg minder en met een voldaan gevoel was ook deze klus weer geklaard. Toen deze mensen weer naar huis gingen, kwamen zij haar persoonlijk bedanken en heeft zij nog veel correspondentie uit Duitsland gekregen. Dat zijn aldus mevrouw Molkenboer, de leuke dingen en daar doe je het toch voor. Het aantal kilometers dat zij met haar auto maakte om de mensen naar de logiesadressen te brengen, zijn niet te tellen. Bij goed of slecht weer, was zij altijd in touw, en dan te weten dat het vrijwilligerswerk was. Vijftien jaar heeft zij dit werk gedaan en toen zij stopte, had zij een voldaan gevoel en heeft zij haar hotelervaring op een mooie manier afgerond.

Lidmaatschapskaart 1961 tegen een contributie van drie gulden.

VHP koopt zeldzame originele stadsplattegrond

Fred Beijert en John Korver

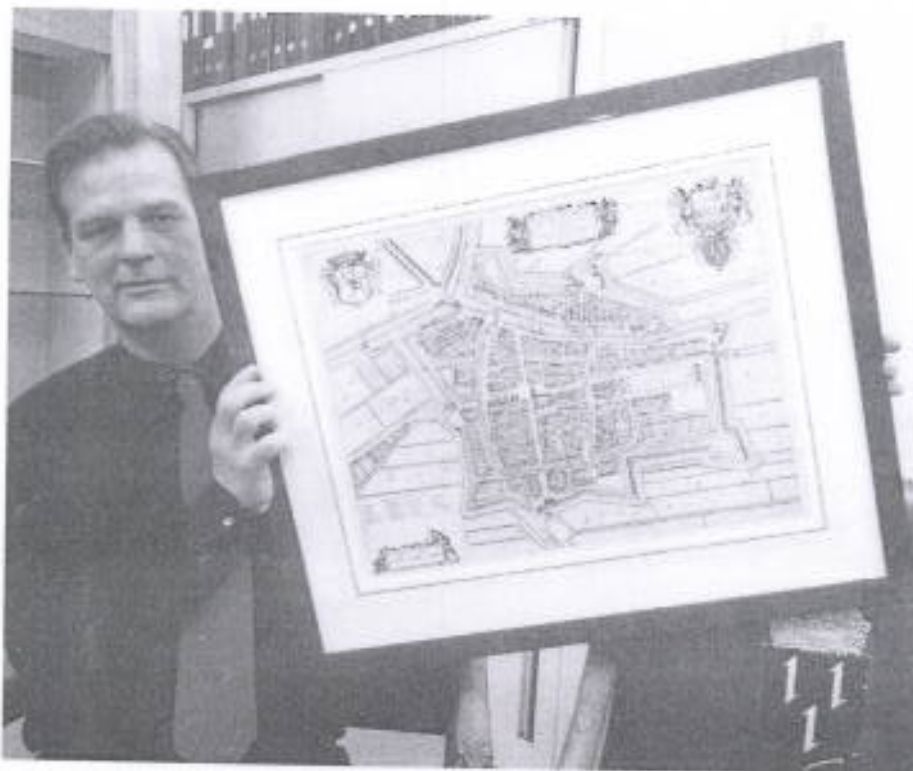
De vereniging is sinds eind 1998 de trotse eigenaar van een originele stadsplattegrond van Purmerend in de zeventiende eeuw. Het gaat om een zeldzame kaart uit 1649 van de in zijn tijd internationaal beroemde cartograaf Joan of Johannes Blaeu. Hij maakte veel kaarten van steden in wat nu Nederland is, maar ook van (gebieden in de rest van) de wereld. Hij was zo bekwaam en goed, dat hij de officiële cartograaf werd van de Verenigde Oostindische Compagnie. Er zijn slechts weinig originele stadsplattegronden van Purmerend in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw beschikbaar. De *Vereniging Historisch Purmerend* bezit er nu een uit de zeventiende eeuw.

De oudst bekende stadsplattegrond van Purmerend en omgeving is er een van Jacob van Deventer. De gedetailleerde kaart van Blaeu is de eerste gedrukte stadsplattegrond van de zeventiende eeuwse marktstad. Het resultaat van de stedenbouwkundige ontwikkeling tot dan toe is goed te zien. Vanzelfsprekend had de drooglegging van de Beemster (in 1612), de Purmer (in 1622) en de Wormer (in 1625) invloed op de economie en dus ook op de stadsplattegrond. De kaart van Blaeu toont het resultaat van de economische bloei vanaf het midden van de zestiende eeuw. De visserij maakte

plaats voor uitbreiding van de handel in agrarische produkten. Purmerend was in het midden van de zeventiende eeuw op de top van haar welvaart. In minder dan vijftig jaar was de marktstad vier keer uitgebreid: in 1572 in zuidelijke richting, in 1574 aan de noordkant en in 1614 ten noorden van slot Purmersteijn en tussen de Hoornse Poort en de Beemsterringvaart. Ook zijn de vijf bastions die de bolwerken van de oude vestingwallen vervingen en de vijf poorten tot de stad afgebeeld. De uitbreidingen zijn weergegeven op de kaart van Blaeu uit het midden van de zeventiende eeuw.

Johannes (1599-1673) werd net als zijn broer Cornelis en zijn vader Willem Janszoon Blaeu (1571-1638) cartograaf, tekenaar van landkaarten. Zij waren net als Jacob van Deventer, Gerard Mercator, Simon Stevin en Jodocus Hondius vertegenwoordigers van de onder de zeevarenden beroemde Nederlandse cartografie in de zeventiende eeuw. De familie Blaeu verzorgde vanuit Amsterdam de uitgave van kaarten en stadsplattegronden, uiteindelijk vanuit de in die tijd grootste drukkerij in de wereld. Het pand waarin de drukkerij was gevestigd brandde op 23 februari 1672 uit. Veel drukplaten van stadsplattegronden gingen in vlammen op.

De stadsplattegrond van Blaeu is gekocht met de (sponsor)bijdragen van: Cees Vlaar, Fred de Vries en Peter Gimpel, firma Hendriks, Jos de Bruin, Paul Doets en de firma Erkamp.

Penningmeester John Korver met de gekochte stadsplattegrond van Blaeu.

(foto: Rob Bruijn)

Jan Sanders, tekenaar uit Purmerend

A. Eggersman-Bakker

In 1999 hoopt Jan Sanders zijn tachtigste verjaardag te vieren. Naar aanleiding hiervan zijn levensverhaal, als eerbetoon aan een groot tekenaar. Jan Sanders kwam als jongen van 12 naar Purmerend en kwam te wonen in de voormalige Willem Eggertstraat.

Als 18-jarige jongen werkte hij in de bloemenveiling Aalsmeer op kantoor. In 1939 was hij in militaire dienst. Toen een jaar later de oorlog uitbrak, lag hij aan de Grebbelinie en heeft na de overgave drie weken in gevangenschap gezeten, waarna hij naar Purmerend terugkeerde.

Hij kwam in aanraking met HBS-tekenleraar Blokhuis. De familie Sanders was met hem bevriend en hij heeft ervoor gezorgd dat Jan tekenles kreeg. Jan bleek veel aanleg te hebben voor tekenen. Hij kreeg van de heer Blokhuis kosteloos les, maar moest wel op zondag orgeltrappen in de grote kerk op het beroemde Garrelsorgel.

Na vier maanden uitleg en praktisch werk, deed hij toelatingsexamen voor tekenleraar in Amsterdam. Deze opleiding duurde vier jaar. De mooiste tijd ondanks de oorlogsjaren, aldus Jan. Hij bleek aanleg te hebben voor illustratief tekenen. Hij kwam later in Utrecht, waar hij werkte in een drukkerij, waar illustraties voor verschillende bladen werden gemaakt.

OPDRACHTEN

Na zijn terugkeer in Purmerend en hij op eigen benen stond, kreeg hij links en rechts opdrachten. Na zijn trouwen verhuisde hij naar IJpendam, en daarna naar Zuidoostbeemster waar hij nu al eenendertig jaar woont aan het Noorderpad, het eerste laantje voor oud Purmerenders.

De opdrachten kwamen binnen zonder dat hij er reclame voor hoefde te maken. Ook gaf hij één dag in de week les aan de Academie in Amsterdam.

De tekeningen die hij maakte voor de

Gezicht op Purmerend 6.7. '44.

kalenders van Sigma Coating, gingen over de hele wereld en zodoende kwamen de opdrachten binnen, en werd hij een internationale bekendheid. Van de tekeningen van de kalenders werden boeken samengesteld, acht in totaal. Nadat Sigma Coating na 34 jaar stopte met de kalenders, heeft het Nederlandse Loodswezen op dezelfde voet de kalenders voortgezet. Zij geven de kalenders uit voor het personeel (ongeveer 1500 man) en voorts aan alle binnenkomende schepen die geloodsd worden. Dit gebeurt elk jaar. Nu met elkaar al zo'n veertig jaar, zes tekeningen per kalender, 240 tekeningen. Dat is een hele klus. Dit is volgens de heer Sanders maar een klein deel van wat hij maakte. Veel omslagen van de pocketserie *Salamander* (ongeveer vijftig stuks), zijn voorzien van tekeningen van zijn hand, vooraf had hij de pockets gelezen in verband met de tekening. Door modernisering kwam daar na vijfentwintig jaar een eind aan, maar gelijktijdig werkte hij aan vele tientallen boeken en studieboeken van beroemde schrijvers van internationale allure en bekende uitgeverijen die niet tot een reeks behoorde. Van een bekende uitgeverij uit Rotterdam kwamen opdrachten voor een serie wens- en nieuwjaarskaarten. Daarvoor koos hij als onderwerp de inwoners van het dorp Beets in de twintiger jaren. De

opdracht was gezellig uitzijnde taferelen met kinderen, hondjes, kantjes en sleetjes. Ook de dorpen Edam en Monnickendam hadden zijn belangstelling. Nostalgisch zijn de tekeningen van de Elfstedentocht, zoals schaatsen en kleding uit die tijd. Een waar genot om te zien. De tekeningen zijn nog steeds te koop in de betere boekhandels.

Talrijk zijn de tekeningen in *Panorama* en *Libelle* uitgegeven door Spaarnestad in Haarlem en *Revue* en *Margriet* uitgegeven door de Geïllustreerde Pers in Amsterdam.

Er zijn duizenden tekeningen gemaakt voor uitgevers in heel Nederland en hij heeft in alle grote steden geëxposeerd. Niet alleen de galeries en musea in Nederland hadden interesse, ook toonden Roemenië, Duitsland, Spanje, Denemarken, Zweden en Frankrijk belangstelling.

De heer Sanders zegt zonder trots '...ik heb me er nooit voor hoeven inspannen, het ging vanzelf, m'n naam ging de tekeningen ver vooruit.'

Hij heeft nog steeds werk in overvloed. Zijn zoon Marcus is nu bij hem in de leer om de fijne kneepjes van het vak te leren. Zij zijn nu bezig met grote objecten, dus de heren Sanders zijn nog lang niet uitgewerkt. Zijn tekeningen zijn gemaakt met veel liefde en zorg, en het

mooiste: hij heeft van zijn werk, zijn hobby gemaakt en dat kunnen maar weinig mensen zeggen.

In een brief aan mevrouw Bonnema laat mevrouw Lida Licht-Lankelma weten: 'Wij waren met vakantie op IJsland in Reykjavik en zagen een hele oploop voor een boekwinkel. Wat bleek? Een affiche met een tekening van Jan Sanders stond daar buiten opgesteld. Er werd hard om gelachen. Wereldberoemd dus.' Een bescheiden mens, met een heel groot talent.

Oude Beemsterbrug met brugwachtershuisje, gedateerd 4-7-'44.

SCHENKINGEN

De volgende schenkingen zijn het afgelopen half jaar ontvangen door de *Vereniging Historisch Purmerend*. Iedereen hartelijk bedankt.

De heer Zijp:	Oude kwitanties van de firma Zijp (radio) uit de Hoogstraat Oude factuur van de firma H.J. Daalmeijer, Peperstraat 15 Oud filmmateriaal om op video over te nemen Originele brief van 4 maart 1948 van de NACO inzake prijsopgave van vervoer naar Den Helder en Breezand
De heer W. Hartog:	Schoolbel van school A
Mw. C. Wakker-van Stein:	Twaalf luchtfoto's van Purmerend, genomen in juli 1998
De heer P. Zuidewind:	Twintig foto's van familie en bekende Purmerenders
De heer H. Oosterbaan:	Zeepjes met reclame van de firma Kuin, brandstoffenhandel aan de Achterdijk
De heer P. Segers:	Ets van slot Purmersteijn
Familie Poorter:	Asbak van de firma P. Kuin Oud reclame materiaal van de firma Switzer
Fa. de Boer:	Oud reclame materiaal en facturen
Familie Schoorl:	Kopieën van advertenties
Mw. D. van Marle:	Foto's van kraam VHP op de cultuurmarkt 1998
Caddy's Diner:	Menukaart
De heer L. Jonk:	Originele blauwdrukken voor de bouw van het Stadsziekenhuis
De heer A. Joosten:	Kalender van de firma C.L. Meijer uit 1978
Mw. R. Lenior:	Koopakte van pand aan Vooruitstraat
Mw. M. Porsius:	Foto's Purmerender feesten
Hr. en Mw. J. Viskoper:	Oud filmmateriaal beschikbaar gesteld om op video over te nemen
Hr. C. Dorland:	Kopieën van foto's Purmerend en Purmerenders.
Mw. J. Breuk:	Box met dia's over onder meer Purmerender feesten
Fam. K. van der Veen:	Sigarenkistje van Fa. Switzer
Mw. J. Roskam:	Diverse facturen, foto's, suikerzakjes en diversen over Purmerend. Helm van Bescherming Bevolking, de BB. Schilderij hoek Weerwal/Peperstraat van de Purmerender D'Huy
Fam. Teiwes:	Foto's van de dag van het aangespannen paard in 1984.

Mijn straat: Vooruitstraat

Martine Bonnema

Dit is de straat, waar ik vandaan kom en die ik ken vanaf kort na de oorlog, nog voor ik naar de kleuterschool ging. Het is de straat, waar ook Jan ten Cate, de oud-voorzitter van de vereniging, heeft gewoond in een van de huizen van de Purmerender architect Oud. Die heeft in Purmerend zijn eerste werk gemaakt en heeft later als wereldberoemde architect bij het Bauhaus in Duitsland gewerkt. Mijn familie woont er vanaf de bouw omstreeks 1912/13 toen zij uit Friesland naar Purmerend is gekomen.

De straat is gebouwd tussen het busstation, eerder het tramstation bij het Noordhollands Kanaal in het westen en het spoorstation in het oosten. Het was bij de bouw de langste straat van Purmerend met bijna 150 nummers. De bocht in de straat is volgens zeggen een foutje van de gemeente-architect. Men was aan twee kanten gaan bouwen en in het midden bleek, dat de beide delen niet bij elkaar uit kwamen. Toen is er een bocht gemaakt.

Achter de straat liep een pad. Daar liep in de jaren dertig nog een sloot langs, waar eenden in zwommen. Daarachter lag weiland, waar koeien liepen. Het land was eigendom van de Nederlands Hervormde kerk. De weilanden waren gescheiden door veel slootjes. Ver achter de weilanden kon je de Jaagweg nog zien en in het kanaal kon je schepen zien varen. Achter de weilanden aan de andere kant van het kanaal kon je in de verte de kerk van Purmerland zelfs nog zien. Rechts zag je de *Hollandia* melkfabriek, waar nu de Jasmijnstraat is, met een lange, hoge schoorsteen, waar dikke, zwarte rookwolken uit kwamen. Als die 's maandags rookte moest de was worden binnengehaald. Je moest dan maar wachten tot de rook over was. Daarnaast kon je de *NACO*-garage zien, waar nu de Friesiastraat is. Daar is in de jaren vijftig 's nachts een brand uitgebroken, waarbij veel vuur en vlammen te zien waren. Links zag je het spoorstation en de spoordijk, waar je de trein kon zien rijden met ervoor een grote locomotief, waar grote, zwarte rookwolken uit kwamen. Over de wandelweg op de spoordijk kon je mensen zien lopen. Daar kon je bramen plukken,

waar we jam van maakten. Na een wandeling over de spoordijk vond mijn vader op de Jaagweg weleens een haas, die was aangereden. Die nam hij dan mee naar huis om op te eten. Zo was hij dat gewend in Friesland en na de oorlog was er nog niet zoveel te eten, dus hij dacht dan, dat dat wel welkom zou zijn. Er was dan wel een buurman, die hem wel wilde slachten. Maar thuis moest niemand er iets van hebben. Dat pakte dus anders uit en dat was wel een teleurstelling. Maar goed, hij vond er dan wel weer iemand anders voor. Als hij in het kanaal vis had gevangen, ging het al precies zo. Thuis moesten wij het niet. Alleen snoekbaars was welkom, dat wilden we wel eten. Het is nu weg, het

land met het prachtige uitzicht met de ondergaande zon. Zomers kon je er slootje springen en 's winters schaatsen. Zo nu en dan vielen er natuurlijk ook kinderen in de sloot of zakten door het ijs. Dat zorgde voor de nodige opschudding. Voor de oorlog was de sloot langs het pad achter de straat al gedempt en dit deel was toen al opgehoogd voor de nieuwbouw in de Bernard Nieuwentijtstraat. Dit was een prachtig speelterrein, waar een speeltuin was en waar hutten gebouwd werden met een deurtje ervoor en een slot erop. Dit gebied werd 'de prut' genoemd.

Dit gebied moest weer weg, toen na de oorlog de bouw van de woningen voor de Bernard Nieuwentijtstraat begon. Toen bood dit weer een prachtig stuk speelgelegenheid. In de nieuwe huizen kon je fijn verstoppertje spelen en de oppasser plagen. Het pad achter de huizen was nog niet verhard en als het geregend had konden we in de plassen bootje varen, vissen op onze manier en pootje baden. We hadden het strand

De speeltuin op de hoek van de straat op de plaats waar nu de Bernard Nieuwentijtstraat is. Op deze foto (uit 1940?) ziet u op de achtergrond het gebouw van de waterleiding. Op de wip van links naar rechts: mevrouw A. Beets-Bonnema, Tiny Beets, Ger Beets jr. en C. Bonnema sr.

Bewoners van de Vooruitstraat voor de optocht voor de Bevrijdingsfeesten (1946). Goed herkenbaar zijn staand op de achtergrond mevrouw Edel, mevrouw Van Leyen, mevrouw Schot en zittend vooraan Ger Hooyberg en Trius Glandorf. Wie kent de anderen?

dus ongeveer achter het huis.

Het is een eenvoudige straat. Om te zien is het altijd wel een saaie, doodse straat geweest, maar de mensen hebben er altijd fijn gewoond. Het is voor de bewoners vooral een prettige, gezellige en levendige straat geweest. De straat ligt lekker beschut en je hebt er minder last van storm, sneeuw en regen. Met Sint Maarten is dat erg prettig en dan is het een van de drukste straten van Purmerend. Er komen dan veel zingende kinderen met lampionnetjes langs de deuren om snoep op te halen. Het loopt er makkelijk en er wordt altijd veel opgehaald.

In de kleine huizen woonden veel grote gezinnen van soms tien of meer kinderen. Dat gaf het nodige vertier. Er werd tot de jaren zestig veel op straat gespeeld. Tollen, hinkelen, knikkeren, stuiteren, tikkertje, bijplakkertje, onderweg naar school konden we bokkie springen of de radslag maken, want van auto's hadden we nog geen last. Die waren er nog niet. Alleen de melkauto kwam door de straat. Ballen en voetballen op straat kon ook nog, want er stonden nog geen auto's in de straat. We

moesten wel oppassen voor de politie, want die stond het niet toe en pakte de bal af. Er woonden minstens drie politieagenten in de straat dus de betrapkans was groot. Daar waren we erg bang voor. Dat was net zo, als we in het plant-

soen gingen vissen, want het was 'Verboden je op het gras te begeven', zoals het stond aangegeven op de bordjes in het plantsoen. Dat moest de politie ook niet zien. Maar aan de andere kant waren ze ook weer zo goed om een

Klaar voor de bevrijdingsfeesten (1946?). Op de achtergrond het oude NS-station en de Wilhelminalaan.

dronken buurman achterop de fiets te zetten en naar huis te brengen.

Vlak na oorlog waren er vaak feesten. Was dat in 1946? Voor de kinderen werden er spelletjes georganiseerd, zoals koekhappen, vlaggetjes steken in een stoof, zaklopen en meer van dat soort dingen, die ik allang vergeten ben. Er werden optochten georganiseerd ter gelegenheid van de bevrijding, die door de straat kwamen, net als de muziekkorpsen. En later, na 1948, was het feest toen de militairen uit de straat terug kwamen uit Indonesië. Ter gelegenheid hiervan waren hun huizen versierd met bordjes met 'Welkom Thuis' en slingers.

Nu is het alleen nog een woonstraat, maar er zijn ook heel veel winkels in de straat geweest en kleine zelfstandigen. Dat is haast niet voor te stellen. Als je iets nodig had, kon je het in de straat redden. In het korte stuk zaten twee kruidenierswinkels, de winkel van Maartje Winkelbaar in het midden op nummer 39 en Bakker op de hoek van de Oranjestraat. Later heeft Maartje geruild met Bakker en is met haar Sparwinkel verhuisd naar de hoek van de Oranjestraat.

In het lange deel zat een melkwinkel, eerst zat Heus erin, daarna Cor Veld en het laatste Piet Bloothoofd. Daar werden ook snoep en nog wat kruideniersartikelen verkocht. Hier kwam elke dag de melkauto de melk bezorgen in melkbussen. In die tijd kwamen er bijna nog geen andere auto's door de straat. Alleen af en toe de dokter, want er was verder nog bijna niemand anders die een auto had, maar de dokter kwam ook wel vaak op de fiets.

De melk werd elke dag door de melkboer aan huis bezorgd met de handkar, zelfs met de feestdagen. Iets verder was een groentenboer, eerst Hooyberg, later Jan Zwiers en daarna Cor Hop. Hooyberg bezorgde de groenten met een bakfiets. Nog iets verder zat Hartog, die een kaaswinkeltje had achter in de steeg. Daar was in het tuintje een heel mooi en degelijk winkeltje gebouwd, piep- en piepklein met een mooie granieten stoep en een echte winkeldeur. Vrij kort geleden stond het er nog, maar nu kan ik het niet meer vinden en het zal dus wel weg zijn. Wel jammer.

Ongeveer daartegenover was de kruiden-

nierswinkel van de weduwe Zuidland, meestal Ootje Zuidland genoemd. Je kon het zien aan de grote emaille reclameborden van Van Nelle aan de muur. Deze waren van de hand van de Purmerender Jongert, die de huisstijl voor Van Nelle heeft ontworpen. Mevrouw Zuidland had haar winkel in de voorkamer. Hier ging je alleen naar toe voor de gasmuntjes en de vergeten boodschappen, want ze vroeg iets meer geld dan een andere kruidenier.

Als je voorom ging, kwam je eerst door de gang en dan in de voorkamer in de winkel. Daar stond een toonbank met een weegschaal erop. Als je achterom ging, dan bracht ze het bij de keuken-deur.

Er schijnt zelfs een slager te zijn geweest op de hoek van de steeg aan de overkant van het huis van Jan ten Cate.

Ook zaten er nog een aantal olieboeren, waar we de *peterolie* haalden voor onze *peteroliestellen* om stoofpeertjes en sudderlappen op te maken en de *peterolie-kachels*, die nodig waren voor bijverwarming.

Dat was bij vader of zoon Dekker en vader of zoon Zuidewind. Zuidewind sr had daarnaast nog een melkrijderij en haalde elke dag met paard en wagen de melk op bij een aantal boeren. Dus 's morgens vroeg hoorde je hem al met paard en wagen in de straat. Verder zaten er nog een aantal andere kleine zelfstandigen. Minstens zeven kleermakers, namelijk Smit op nummer 1 bij het tramstation, Bonthuis, Janssen, De Boer, Glandorf, Verhoofstad en Slaman. Zij hadden zelfs klerhangers met hun eigen naam. Wie heeft ze nog? Er was ook de timmerfabriek van Viskoper in de bocht, eerder gebruikt als pakhuis en door begrafenisondernemer Westmijze. Die was ook aanspreker, net als de heer Van Leeuwen, die iets verder woonde.

Als er iemand in de straat was overleden gingen zij de huizen langs om het te zeggen. In plaats van kaarten dus. Daarvoor waren zij gekleed in speciale kleding en met een hoge zijden hoed op hun hoofd.

Er zaten ook nog een aantal verzekeringsagenten en agentschappen voor kranten en tijdschriftenbladen, zoals de heer Bakker, die *Panorama* en *Libelle* rond brachten. Hiermee was hij begon-

nen na zijn kruidenierswinkel.

Op de hoek tegenover het gebouw van de werkmansvereniging *Vooruit* schijnt nog een werkplaats gezeten te hebben van een aannemer, zoals ik heb gehoord.

Verder kwamen er nog bakkers langs in de straat, de andere groentenboeren, zoals Taman, elke zaterdag met paard en wagen, de Volendammer visboeren Pondje Kil met de bakfiets, Ouwe Kil met een handkarretje met verse aal en Evert met een motorbakfiets. De vis

*De heer Zuidewind met paard-en-wagen. Omstreeks 1955?
(foto: VHP (schenking van P. Zuidewind))*

werd op de kar schoongemaakt door de visboeren. En ook de schillenboer Daman, die met paard en wagen drie keer in de week de schillen op kwam halen voor zijn vee.

De olieboer Lievendag, de voddendoeren Oudejans en Bakker met een bakfiets, een scharenslijper van het woonwagencamp aan het Oudelandsdijkje, de orgelman, de omroeper als er 'vlees was aan de vrijbank' en niet te vergeten de tonnenwagen, ook wel genoemd 'de boldootkar', die liefst tweemaal per

week kwam om de tonnen op de halen. Als op zaterdag de stoepjes geveegd waren, kwam er nog iemand van de gemeentereiniging met een vuilniswagentje om de goten te vegen.

En natuurlijk kwam er ook een ijsboer. Dat was Hooyberg, die kwam met een ijskar met schepijs met ijsjes vanaf vijf cent.

Zo zie je maar, er was bedrijvigheid en levendigheid genoeg in de Vooruitstraat. Maar het is nu alleen nog een woonstraat

en bij bijna iedereen staat er nu een auto voor de deur om de boodschappen te halen bij een supermarkt of een winkelcentrum en om naar een pretpark te gaan.

Zestig jaar Singeltje/Gedempte Singelgracht

K. Klijnsma

Groot is mijn verbazing, mijn dochter geeft mij ter lezing: nummer 7, september 1998, van het blad van de *Vereniging Historisch Purmerend*. Vanwaar die verbazing zult u vragen. Antwoord: het is de eerste keer, dat ik dit blad in handen krijg en dan te ontdekken: de foto op de omslag, de directeurswoning van de VAMI. Daar woonden wij dus, zo'n dikke 75 jaar geleden. Wij, dat waren mijn vader en moeder, mijn twee zusters en vier broers. Ik op een na de jongste. Prachtig toch, je vader directeur? Voor deze baan vanuit Tzum (Friesland) naar Purmerend gekomen. Dit baantje duurde maar kort, er volgde een grote teleurstelling, mijn vader werd al gauw ontslagen. Of de VAMI een misdeed was, daar aan de Melkweg, met een grote concurrent *Hollandia* schuin tegenover aan de andere kant van het Noordhollands Kanaal?

GROENTEZAAK

De woning moest verlaten worden en op dat moment was er in heel Purmerend geen ander huis beschikbaar voor ons gezin. Wij kregen onderdak in de leegstaande school aan het, toen nog Singeltje. Enige jaren terug in vlammen opgegaan. Er was pas verhuisd, naar de school op de hoek Kanaalstraat, vooreen Franse school, daar vlakbij. Wat moest mijn vader aan na deze desillusie? Na een aanval van pleurisielontsteking, vatte mijn vader weer goede moed en begon aan het opzetten van een groentezaak.

Dat zal wel de nodige moeite hebben gekost, kun je nu wel vaststellen, maar als kind merkte je dat natuurlijk niet zo. Drie verhuizingen volgden. Van het Singeltje naar de Kanaaldijk, inmiddels was er een hondenkar aangeschaft. Wij woonden daar in een directiekeer. In een stormachtige nacht waaide het dak er gedeeltelijk af. De kinderen werden ondergebracht bij kennissen. Daarna werd het Vooruitstraat, de zaak in de voorkamer van een rijtjeshuis. Kunt u zich dat voorstellen? Een uithangbord:

W.D. KLIJNSMA EN ZN.
HANDEL IN AARDAPPELEN
GROENTEN EN FRUIT.

Inmiddels een paard voor de wagen en maar venten. Het was trouwens een circuspaard geweest en wat hij daar had geleerd, moest weer afgeleerd worden.

En dan volgt Gedempte Singelgracht 11. Nu dus een echte winkel. Eerst alleen, van voren gezien, links, maar al gauw na verbouwing het rechtse gedeelte erbij en zo werd het toch wel een mooie zaak. En dat alles tegenover de oude school eerder genoemd. In heel dit gebeuren had mijn vader volledige steun van mijn moeder. Denkt u zich dit even in: winkelfuffrouw en zes kinderen. Ook wij kinderen hadden soms ons aandeel hierin, vooral mijn oudste broer, die later de zaak voor zijn rekening nam.

SMEDERIJ

Inmiddels blader ik verder in nummer 7, bladzijde 29: de Beemsterbrug. En door de boog een smederij. Hier werd ik als 14-jarige verwelkomd als leerling, door eigenaar Jaap Boot (voorzitter middenstandsvereniging) en zijn zoon Teun Boot (bekend als schaatsenrijder van de kernploeg en groot turner bij de gymnastiekvereniging *Volharding*) en enkele collega's.

Van alles werd mij geleerd: kachelpijpen, smeedwerk, laswerk, enzovoort. Bij het beslaan van paarden assisteren en als er ijs was, schaatsen slijpen. Een veelzijdig vak: schoenen op schaatsen klinken, want Teun Boot was door zijn reizen naar Noorwegen een handel begonnen

in Noren, toen nog een nieuw product, naast de Friese doorlopers.

Ook waren wij soms druk met de kermissinstallaties van Adam van der Veen, zie de foto op bladzijde 9. Adam van der Veen was toen nog maar net uit Friesland overgewaaid. Ik meen uit Leeuwarden. Zes jaar duurde dit alles, toen volgde een jaar van soldaat zijn en wel op de vliegbasis Soesterberg. Daarna verwarmingsinstallateur, als zodanig gewerkt in het nieuw te bouwen stadsziekenhuis aan de Purmersteenweg. Van de verwarming over naar de ijskastenfabriek van de firma Tadema, over het spoor rechts. Dit maar drie weken en toen was daar een oproep om me te melden voor mobilisatiedag naar Ypenburg, weer anderhalf jaar soldaat, inmiddels korporaal. Daar de beginnende oorlog meegemaakt. Mei 1940. Dit alles even terzijde.

Na mei 1940 weer in dienst bij de Firma Gebr. Boot, *Elektrische Smederij en Rijwielhandel*. Een oorlogsklus, gasgenerators bouwen op/aan (vracht) auto's en wel in de Ford-garage van de firma Zijp aan de Nieuwstraat. Dan toch maar eens iets anders. Werken in de eerder genoemde fabriek *Hollandia*. Na enige tijd een ernstig ongeluk, linkeronderbeen in de knel. Meerdere operaties volgden en eindelijk na twee en een half jaar kon ik weer aan het werk, het ene been 5 centimeter korter dan het andere. Inmiddels getrouwd, mijn vrouw was na enige tijd in *De Rusthoeve* te hebben gewerkt, ook op de Gedempte Singelgracht komen wonen, om ons te helpen in de winkel.

OPNIEUW SMEDERIJ

Na de oorlog weer in een smederij aan het werk. Nu werd Jan van der Linden mijn werkgever. De smederij was inmiddels te klein en Jan van der Linden kocht de timmermanswerkplaats eraan van de heer Groenhart en hier kon ik mijn vak weer uitoefenen. Haarden en kachels, fietsreparaties en inmiddels was Adam van der Veen hier klant en

Smederij Boot aan de Wagenbeurs in de jaren dertig. Van links naar rechts T. Boot, J. Boot, K. Klijnsma, Franke, Franke en J. Glandorf. Behalve smederij was het een rijwielhandel, 'autogene lasch- en snij-inrichting' en constructiewerkplaats.

maakten wij voor hem ook van alles en nog wat, maar nu toch wel enige grotere attracties. Op een gegeven ogenblik was de werkplaats in zijn geheel weer te klein. De Spar vestigde zich op het industrieterrein en ook het oude pand kwam in handen van Jan van der Linden.

Nog weer later gaf mijn broer er de brui aan. Ook de groenten moesten wijken voor het staal. Nu was het ook niet meer smederij, maar constructiewerkplaats. Haarden en kachelpijpen een ver verleden. De laatste tijd van mijn loopbaan vulde ik met wenteltrappen maken, elke trap weer anders en ook voor een locatie, in een apotheek, een doktershuis, een boerderij. Ook staan mijn trappen in de speeltoren van Edam.

Inmiddels was het ook niet meer Jan van der Linden, maar Theo van der Linden.

THEO MAAKT HET IN METAAL. Een van mijn dochters heeft als vakantiewerk bij de firma achter de draaibank

gestaan. En weer veel later heeft haar man, mijn schoonzoon, ook bij Theo gewerkt. Ondertussen was ik met mijn vrouw in de Julianastraat gaan wonen en vervolgens in de Primulastraat. Er staat mij nog voor ogen dat de RK kerk in de Kerkstraat moest worden gesloopt. De beelden moesten worden opgeruimd. Omdat ook de familie Van der Linden als vrijwilligers met de sloop hielpen, werden de beelden op een avond door hen in de werkplaats gezet. Henk Valentgoed, zwager van Adam van der Veen, werkte in de wintermaanden bij Van der Linden. Zomers stond hij met zijn vader op de kermis met een luchtschommel, met draaiorgel voor de achtergrondmuziek. Die ochtend was hij de eerste, die de werkplaats binnen stapte, het licht aanknipste, behoorlijk schrok, toen hij zag wie er allemaal in de werkplaats stonden.

Gaan wij nog even terug naar de overkant van de straat. De School met de Bijbel. Daar ben ik acht jaar leerling

gewest. Het rapport hiervan is nog in mijn bezit. Naast de oude school, eerder genoemd, was de Gereformeerde Kerk. Ik wil mijn verhaal eindigen met de Beemsterbrug.

Jaap Boot smeerde op gezette tijden de Beemsterbrug. Moest daartoe met een kan olie naar boven, pluggen uitnemen en olie ingieten.

Het is dinsdag, markt dus, ik sta voor de werkplaats, want op die dag runden wij ook een fietsenstalling. De Koemarkt is ten einde. Soms werden koeien inkudde over de brug gedreven. Op de brug, smaller dan de weg, moest ook de kudde zich versmallen, dat was dringen gebazen en af en toe zo erg, dat de een de ander onder de leuning door duwde en deze vier meter lager in de ringvaart plofte. Gelukkig kan een koe zwemmen en aan de Beemsterdijk werd zij dan op het droge gehaald.

Slechter af was het paard van P. Voet, brandstoffenhandelaar aan de Westerstraat. Zomers lag de handel stil, paard

en wagen werden dan door de heer Voet gebruikt om bij tuinders de producten op te halen en voor hen naar de veiling te brengen. Op een keer gebeurde het volgende; vanaf de brug moest scherp naar rechts de bocht genomen worden, met als extra moeilijkheid een hoogteverschil. Het paard kwam terecht in de

etalage van de Sparwinkel, eigenaar de heer Lakemond. Deze winkel was naast de smederij van Boot, vormde hiermee de hoek van Wagenbeurs/Beemsterburgwal. Dit ongeval heeft drie keer plaats gehad. Een keer was het paard dusdanig gewond, dat het moest worden afgemaakt.

Dit is mijn verhaal over zestig jaar verbondenheid met de Gedempte Singelgracht.

OPLOSSINGEN VAN DE FOTO'S UIT NUMMER 7 (SEPTEMBER 1998)

Schoolfoto

Geen reacties ontvangen.

Kampioenselftal van Sandow

De volgende oplossing kwam van *Aalt en Bert Besselsen*.

1. Aalt Besselsen	10. Jaap Kruyver
2. Juul Kimman	11. Jaap Muts
3. Kees Rooker	13. Jaap Daman
4. Cor Huisman	15. Dirk Waal
6. Nick Mantel	19. Freek van de Meer
7. Benny van de Velde	20. H. Gorthuis

De heer *G. Evers* wist alleen nummer 7, Bernard van de Velde, en nummer 17, Herman van Stroe.

Van de heer *W.J. Zijp* kregen we nog een reactie op foto 3 uit nummer 6, maart 1998. Van de heer *J. Groenhart* hadden we al enkele namen, met de aanvulling van de heer Zijp wordt het als volgt:

1. Kees Rooker	18. Meulink?/Luc Willems?
2. Meester Kelderhuis	19. T. Jongejan
5. meisje van Oosting	24. Jan of Jaap Ton
7. Annie Rooker	26. Jan van Braam
11. Trien Zijp	27. Wim Zijp
13. Maaike de Wit	31. Grietje Fonteijn
14. Lies Koning	32. Jan Groenhart
16. Besseling?/Besselsen?	33. Piet Jonk

KOPIJ

Heeft u iets over vroeger te vertellen, bijvoorbeeld over de straat waar u gewoond heeft of over uw vroegere beroep, schrijft u dan een stukje voor dit blad.

GEVRAAGD

Boeken, foto's, films, ansichtkaarten, lectuur etcetera over oud-Purmerend(ers).

Ook materiaal uit de vijftiger, zestiger en zeventiger jaren is van harte welkom.

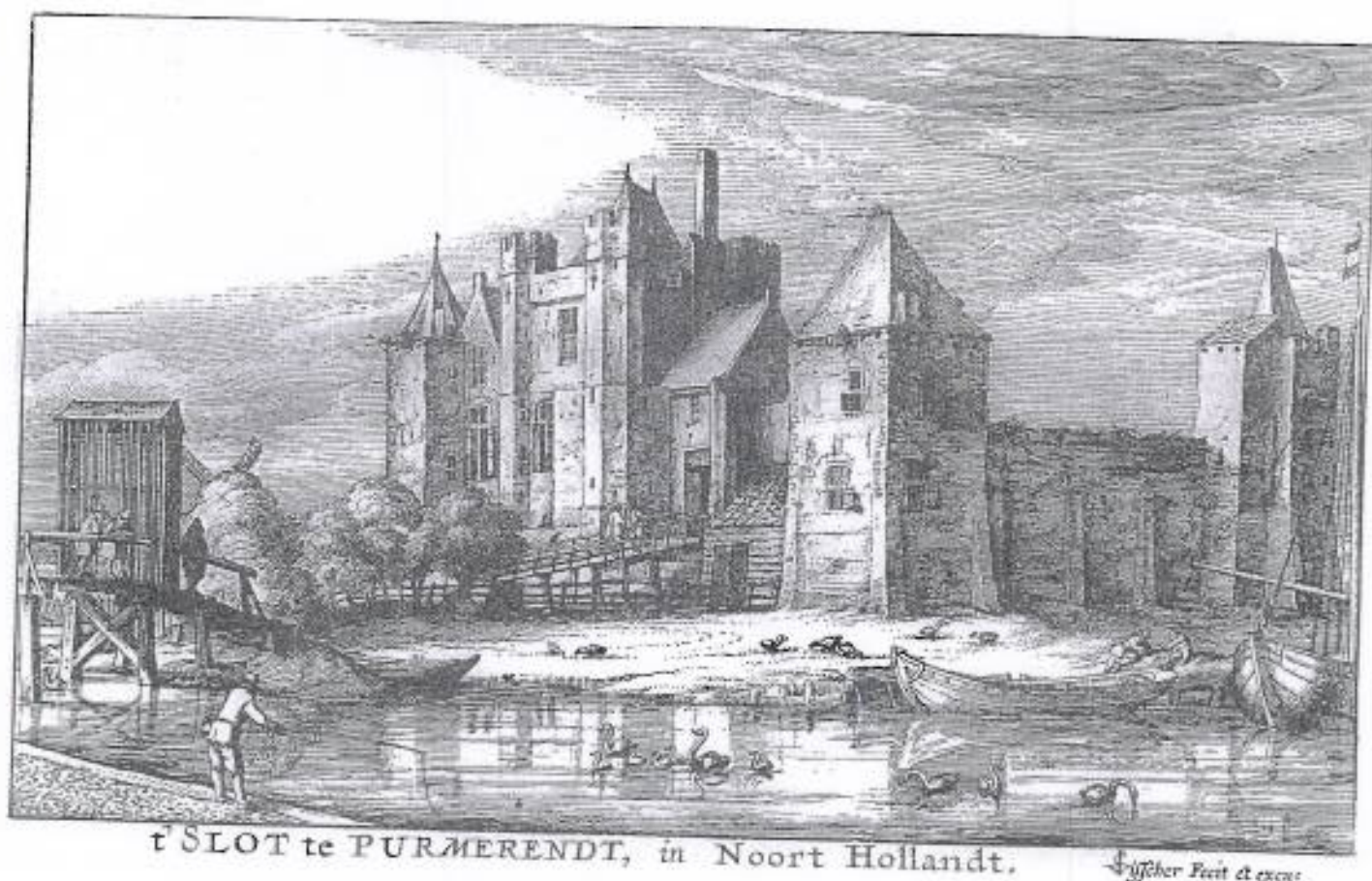
Heeft u materiaal en u wilt dit aan onze vereniging schenken, neem dan contact op met een bestuurslid.

Slot Purmersteijn en wat er van over is

Ber de Lange

Zoals bekend, stond er vroeger in Purmerend een slot/kasteel. De naam Slotplein, bij de sluis, geeft aan dat het daar gestaan moet hebben. Ook op oude stadsplattegronden is het slot afgebeeld. Tot op heden was echter de omvang van het kasteel niet bekend. Wel was sinds 1975 bekend waar de voorgevel van het hoofdgebouw heeft gestaan. Door de sloop in de zomer van 1998 van enkele gebouwen op de hoek Slotplein-Gedempte Singelgracht kon archeologisch onderzoek plaatsvinden. Na een stukje geschiedenis leest u over het resultaat van de opgravingen.

Slot Purmersteijn getekend door Vischer. De voorgevel met hoofdgebouw met daarnaast de poortingang. Deze stond tegenover de Neckerdijk. Op de hoeken van het slot de hoektorens. In 1975 vond men de funderingen van het hoofdgebouw en in 1998 die van de noord-oost-torens.

(foto: archief Ber de Lange)

WILLEM EGGERT

Willem Eggert was begin vijftiende eeuw in Amsterdam schepen (bestuurder van een stad) en bankier. In 1410 leende hij hertog Willem VI van Beieren een grote som geld en werd daarvoor thesorier (= penningmeester) van Holland. Willem VI beloofde Willem Eggert hiervoor '... met de Ambachts-Heerlijkheid van Purmerende en het gehucht Neck alsmede die van Purmerland met Ilpendam'.

Met de komst van Willem Eggert, zo

wordt aangenomen, verkreeg de marktstad in 1410 stadsrechten en werd hij de eerste heer van Purmerend. Bovendien kreeg hij toestemming een slot te bouwen. Dat deed hij aan de westzijde van het toen nog heel kleine Purmerende. Waarschijnlijk was de omvang daarvan begrensd door de huidige Gedempte Where, Gedempte Singelgracht, Nieuwstraat, Willem Eggertstraat en Kolkstraat. Waarom aan de westzijde? Vermoedelijk door de gunstige ligging ten opzichte van het Beemstermeer en omdat er aan die zijde een toegangsweg

vanaf Neck tot het stadje was. De weg liep door de stad naar de Purmerweg en het Oudelandsdijkje naar Ilpendam. Er was toen nog geen verbinding over de weg naar Amsterdam/Purmerland. Met Purmerland was er een verbinding over het water de Gouw. In 1660 kwam de Purmerender trekvaart (later aangepast tot het huidige Noordhollands kanaal) naar Amsterdam klaar. Naar Amsterdam was er een verbinding over de weg langs het water de Gouw via Purmerland/Landsmeer.

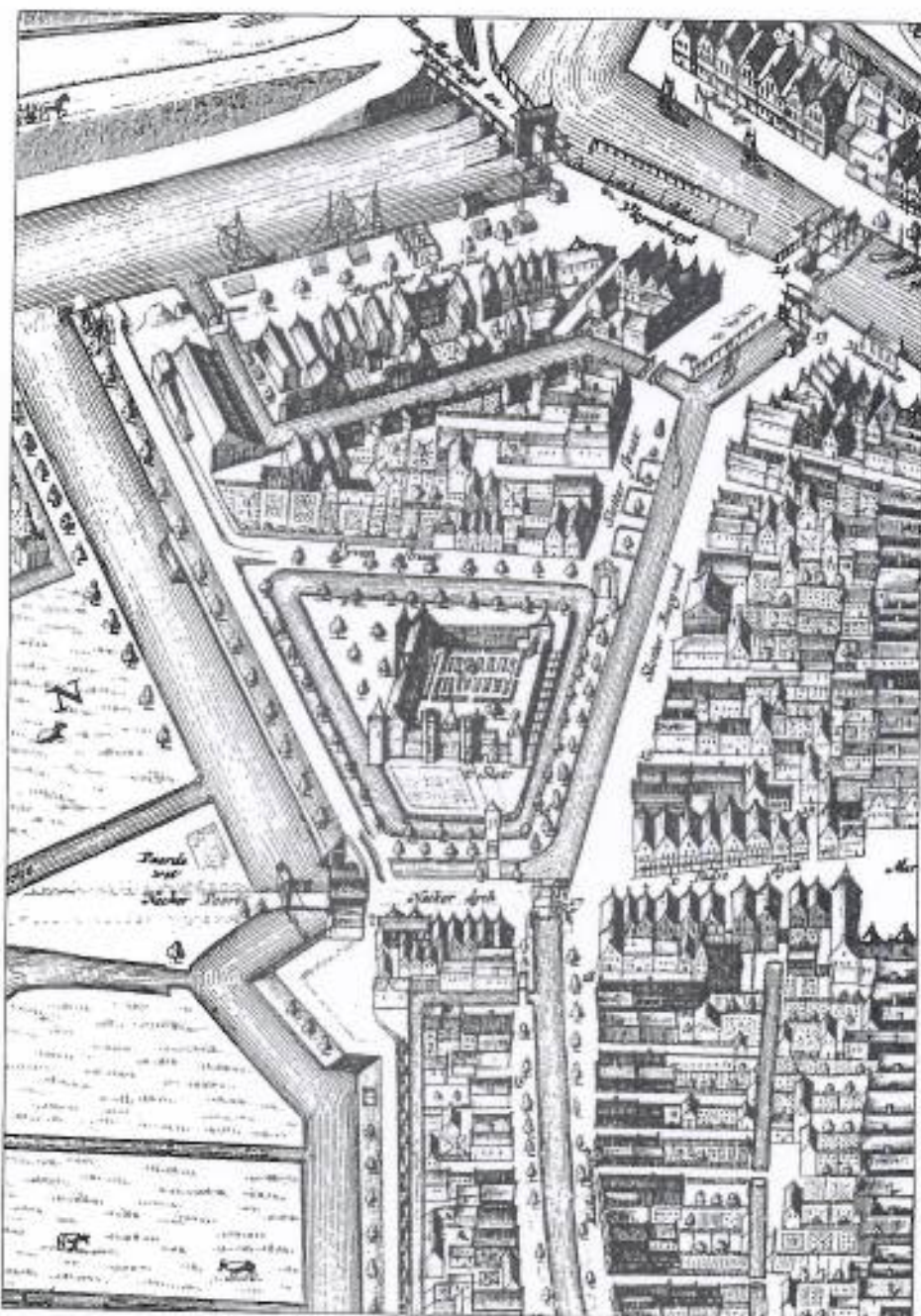
BOUW VAN HET SLOT

Om het slot te bouwen op die plek kreeg Willem Eggert '... 31 morgen land...' '... aerde van Kennemerland'. In 1413 was het slot gereed en ging Willem Eggert er wonen. Het slot kreeg de naam Purmersteijn. Dit omdat het bestond uit een aantal sterke en geheel uit steen opgetrokken gebouwen, vandaar de naam steyn = steen. Een stenen gebouw was in die tijd een bijzonderheid.

Het slot moet gebouwd zijn als een groot vierkant met een open binnenplaats die grotendeels met klinkers was geplaveid. Deze diende tevens als gerechtsplaats. Hier werden vonnissen uitgesproken en terechtstellingen voltrokken. Het hoofdbouw stond gericht naar het zuiden (Neckerdijk) en werd geflankeerd door twee achthoekige torens voorzien van kantelen. De hoofdingang was aan de stadszijde.

Op de vier hoeken van het slot stonden vierkante torens, elk 90 voet (24 tot 27

meter) hoog. Aan de achterzijde (Kanaalstraat) waren de stallen. De buitenzijde van het slot bestond uit zware muren. De muren waren bijna allemaal van Bernheimer hardsteen. Om het slot verder te versterken was rondom een gracht van 30 voet (8 tot 9 meter) breed op korte afstand van de bemuring gegraven. Het kasteel is op afbeeldingen een imposant gebouw, zeker als entree van de stad. Lang heeft Willem Eggert niet kunnen genieten van slot Purmersteijn, hij stierf er in 1417.

Detail uit de kaart van Blaeu. Duidelijk is te zien dat het kasteel een vierkant was met een open binnenplaats. Om het kasteel heen de slotgracht die in die tijd binnen de grachtengordel van de stad lag.

MILITAIR EN BESTUURLIJK VAN BELANG

Slot Purmersteijn heeft ruim drie eeuwen een centrale plaats ingenomen in Purmerend en de regio Waterland. Het was meermalen inzet van militaire acties (bijvoorbeeld bij opstanden) en onderwerp van bestuurlijke aangelegenheden. Prins Willem van Oranje benoemde Diederick van Senoy – in wat later de Tachtigjarige Oorlog ging heten – tot luitenant-gouverneur van een deel van (Noord) Holland. Omdat slot Purmersteijn gunstig lag ten opzichte van belangrijke land- en waterwegen vestigde hij daar zijn hoofdkwartier. Hij versterkte het slot in 1573, door de slotgracht te verbreden en uit te diepen. Het slot was volgens tijdgenoten een van de sterkste en fraaiste kastelen van Noord-Holland. Het lag prachtig bij de 'stad', met ruim uitzicht over het Beemstermeer en land.

In 1592 werd Purmerend met slot Purmersteijn losgemaakt uit het graafschap van Egmond en onder 'onmiddellijke behering' van de Staten van Holland gebracht. Of de dertien heren van Purmerend na Willem Eggert ook op het slot hebben gewoond is niet bekend. Nadat de laatste heer, Lamoraal II, in 1607 het land was ontvlucht, werd het slot bewoond door kasteleins (gerechtsambtenaar), tevens schout (hoofd openbare orde), van de Staten van Holland.

De Staten van Holland hadden weinig aandacht voor slot Purmersteijn. Onderhoud bleef achterwege. Wel werd rond 1700 de rechtervleugel opnieuw gebouwd en als 'koetshuis' ingericht.

Op 20 augustus 1726 stierf Constan-tijn van Ruytenberg, de laatste kaste-lein die het slot bewoonde. In 1741 besloot het stadsbestuur het groten-deels tot ruïne vervallen slot af te bre-ken. Het koetshuis dat nog in goede staat was bleef gespaard en werd woning van de schout. Vervolgens heeft het gebouw tot 1885 dienst gedaan als kaaspakhuis en is toen tot drie woningen en een café verbouwd. Ondanks veel kritiek van de *Vereniging Historisch Purmerend* heeft de gemeen-te het 'koetshuis' in het voorjaar van 1975 laten slopen.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 1975

Om meer parkeergelegenheid bij de binnenstad te krijgen, werden in het voorjaar van 1975 enige panden aan de Kanaalkade en het 'koetshuis' ges-loopt. Tijdens de aanleg van het par-keerterrein werden funderingen ont-dekt. Het werk is toen stilgelegd en de Rijksdienst Oudheidkundig Bode-monderzoek uit Zeist werd ingescha-keld. Vervolgens was er de sensationele ontdekking van de funderingen van het hoofdgebouw van het slot. Duide-lijk waren de contouren te zien van de twee achtkantige torens en midden-partij. De Rijksdienst heeft de funde-ringsmaten op tekening gezet.

De ontdekking van de funderingen was voor mij aanleiding contact op te nemen met Van Mourik, toenmalig adjunct-directeur gemeentewerken én bestuurslid van onze vereniging om te bezien of iets met de vondst was te doen. Het gemeentebestuur was ook enthousiast om iets te doen met de ste-nen van de funderingen. De gemeente was bereid op locatie overblijfselen van slot Purmersteijn te bewaren door een aantal parkeerplaatsen op het parkeer-terrein Slotplein op te offeren. De muurtjes zijn op dezelfde plaats neerge-zet waar vroeger het hoofdgebouw stond, maar de toegang tot het kasteel was naast de nu zichtbare doorgang. Naast de muurtjes heeft jarenlang een kast gestaan met foto's en een tekst over het slot. In de zomer van 1997 heeft de gemeente de door erosie aangetaste muurtjes keurig gerestaureerd. Aan

beide zijden van de muurtjes is een koperen plaatje aangebracht met een korte tekst.

hadden ontdekt. Poeren zijn blokken van gemetseld baksteen op 'slieten' of heipalen. De poeren waren verbonden

De opgravingen in november 1998, waarbij funderingen van de achtergevel en de noord-oosttoren zijn gevonden.

(foto: Ber de Lange)

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 1998

Afgelopen zomer zijn de panden van Ple-vier gesloopt. De mogelijkheid van archeologisch onderzoek naar meer fun-deringsresten of andere bijzonderheden is niet ongebruikt gelaten. Dat gebeurde na overleg tussen gemeente Purmerend, provincie Noord-Holland en de Archeo-logische Werkgroep Purmerend. De bodemvervuiling betekende wel dat extra voorzichtig moest worden gegraven. Gelijktijdig met de bodemsanering heeft archeologisch onderzoek plaatsgevon-den, de aannemer moest de grond afgra-ven op aanwijzingen van archeologen van de provincie. Het onderzoek mocht niet langer dan drie weken duren.

Tijdens een persconferentie gaf Eric Jacobs, een van de drie archeologen van de provincie, een korte inleiding op de geschiedenis van het slot en informeer-de over de stand van zaken na een enkele dagen onderzoek. Hij vertelde dat ze al op de eerste werkdag, 25 november 1998, oude fundamenten en 'poeren'

met gemetselde bogen om de druk van de muren te verdelen. De gevonden funderingsresten moeten van de noordelijke of achtergevel van het slot zijn geweest. In de tweede week zijn funde-ringsresten van de noordoostelijke hoektoren gevonden. Deze lagen aan de achterzijde tegen het oude kaaspak-huis (Kanaalstraat) aan. Duidelijk was de omtrek van de hoektoren in de fun-dering te zien. Ook waren slieten, mid-deleeuwse heipalen bloot gegraven. Van de gevonden houten eiken balken en heipalen zijn monsters genomen die mogelijk meer over de bouwperiode kunnen vertellen. De archeologen ver-wachtte meer gebruiksvoorwerpen en 'scherven' te vinden. Het aantal vond-sten viel echter tegen.

Op basis van de tijdens de archeologi-sche onderzoeken in 1975 én in 1998 gevonden funderingen kan nu een (betere) reconstructie worden gemaakt van de omvang van slot Purmersteijn.